

üstav Arş.
Orhan SILIER
Bağış

FORUM

FIKİR MEYDANIDIR

Onbeş Günlük Tarafsız Siyaset İktisat Kültür Dergisi

Yeni Partilerden Sonra

Demokratik bir siyasî sistem içinde yaşamak isteyen memleketlerde siyasî partiler toplum hayatının vazgeçilmez unsurlarındandır. Türkiye 1908 Meşrutiyet İnkılâbından beri birkaç defa çok partili siyasî düzeni tecrübe etmiş, fakat muhtelif sebeplerden ötürü mes'ut ve devamlı neticelere ulaşamamıştır. Bu tecrübelerden en uzununu 1946-1960 yılları arasındaki devredir. 1950 yılında milletin çok büyük bir çoğunluğunun iş başına getirdiği Demokrat Partinin başında bulunanların basiretsizliği, oligarşik temayülleri ve demokratik rejime samimî olarak inanmamış bulunmaları, 27 Mayıs İhtilâlini doğurmuştur. Demokrat Partinin programında kabul edilmiş bulunan prensipleri samimî olarak benimsemiş ve üç seçimde ona rey vermiş bulunan büyük halk kitleleri, liderlerinin defalarca ilân eyledikleri kuralları bir tarafa bırakarak şahsî iktidar arkasından koşmaları neticesinde hasıl olan durumla âdeta muallakta kalmışlardır. Bu büyük kitleleri siyasî hayatımızı entegre etmek için programları ile, kurucu ve idarecileri ile ve şimdiye kadar geçirmiş oldukları müsbet siyasî imtihanları ile umumî efkâr tarafından itimat olunabilecek yeni partilerin doğup siyasî hayatımızda yer almaları zarureti ortaya çıkmıştır.

Şüphesiz memleketimizde derin ve çok geniş sınıf ayrılıkları mevcut değildir. Türk halkının geleneklerinde servete dayanan ve doğuşla iktisap olunan asaletler de yoktur. Halkın büyük çoğunluğu ziraî sektörde yaşamaktadır. Küçük toprak sahibidir. Yalnız Ege, Çukurova ve Doğu

bölgelerinde büyük arazi sahipleri buraların ekonomik ve siyasî haya-

tına oldukça önemli bir rol oynamaktadırlar. Fakat bu da bir ziraî reform dâvası olup, halli için zarurî olan doktrin partilerinin mevcudiyetine kanaatımızca lüzum yoktur. Bu nevi meselelerin sosyal temayülü galip ve toprak feodalitesinin biran önce nihayet bulmasına inanmış partilerce kotarılması güç değildir. Binaenaleyh mesele, yâni yeni siyasî partilerin doğuşu ve Türk toplum hayatındaki yerleri bu gerçeklerin ışığı altında mülahaza olunduğu zaman gelip şu noktalar etrafında düğümlenmektedir: 1) Memleketimizde çok derin sınıf ayrılıkları yoktur amma, gelir dağılışı âdil bir şekilde cereyan etmezse ve enflasyon devresinin vücut verdiği aşırı dağılışı farklılıkları devam ederse, sosyal huzursuzluklar doğar, şiddetlenir ve toplumun düzenini sarsar. 2) Memleketimiz iktisaden çok geri kalmıştır. Ekonominin kalkınma hızı çok yetersizdir. Böyle olduğu için ileri ve hattâ nisbeten ileri memleketlerle aramızdaki mesafe aleyhimize büyümekte devam etmektedir. Binaenaleyh plânlı, kaynakların ve imkânların israfını önleyen bir iktisat politikası zarurî olacaktır. Belki bir müddet kemerleri sıkılamak, mahrumiyetlere katlanmak gerekecektir. 3) Sosyal ve ekonomik adaletin demokratik bir sistem içinde başarılması gerekir. Haklarımızdan ve hürriyetlerimizden büyük fedakârlıklar yapmaksızın yukardaki iki büyük hedef gerçekleştirilebilir. Başka memleketlerin bu alanda başlamış ve geçirmekte oldukları ümit verici tecrübeler örnek alınacak bir önem taşımaktadır.

Bir kaç zamandanberi sekiz ka-

15-ŞUBAT-1961

Sayı: 165

CİLT XIII — 100 KURUŞ

Bu sayıda;

Yeni Partilerden Sonra

ONBEŞ GÜNÜN NOTLARI :

- ★ Mesken Kanunu mu? Yoksa Kıra Kanunu-mu?
- ★ İktisadî Durgunluk
- ★ Millî Eğitim Plânlama Çalışmaları
- ★ Bir Gemi ve Bir Rejim
- ★ İran'ın Güçlükleri
- ★ Eğitim Yatırımları ve Anlayış Meselesi

Fakir BAYKURT

İNCELEMELER :

- Anayasayı İhlâl Dâvası Münasebetiyle

Ergun ÖZBUDAN

- Türk - Amerikan Yakınlaşması ve Sovyetler Birliği - I -

A. Halûk ÜLMAN

SERBEST SÜTÜN :

- Türkocakları ve Doktrinler

Ahmet BAĞÇECİ

OKURLARIN FORUMU :

- ★ Şiirde Evrim Kaderi (A. S.)

KÜLTÜR VE SANAT :

- Demokrasi Kültürü
- Önlenmesi Gerekli Bir Buhran
- Coppella
- Varése 75 Yaşında
- Rumel Resim ve Heykel Sergisi

Memet FUAT

Sami N. ÖZERDİM

Metin AND

İlhan K. MİMAROĞLU

Mehmet Metin NİGAR

dar yeni partinin kurulması hâdisesine şahit olduk. Bunların içinde programını umumî efkârâ genel hatları ile ilân eden yalnız Yeni Türkiye Partisi oldu. Öyle anlaşılıyor ki kurulan yeni partiler içinde umumî efkârın ve basının ısrarla üzerinde durduğu da Yeni Türkiye Partisi'dir. Bu parti ilân olunan programına ve yetkilileri tarafından yapılan beyanlara göre demokratik prensipleri, ana insan hak ve hürriyetlerini en geniş ölçüde benimsemiş bulunmaktadır. İktisaden sür'atli bir kalkınmanın memleketimiz bakımından hayatî zaruretine inanmıştır. Bu kalkınmanın hürriyet ve istikrar içinde yapılabileceği görüşünü benimseyerek, aynı zamanda hususî teşebbüsü teşvik edecek ve ona destek olabilecek bir iktisadî Devletçiliği kabul etmektedir. Sosyal politikasında ana görüşü, sefaleti önlemek prensibi etrafında toplanmaktadır. Bunun için de gelir dağılımının âdil esaslara dayanmak suretiyle cereyan etmesi için gerekli her türlü tedbirin alınması tezini savunacağını belirtmektedir.

Gerek programı, gerek başında bulunan şahısların memleket ölçüsünde telkin eyledikleri itimat bakımından, Yeni Türkiye Partisinin memleket siyasi hayatında önemli bir rol oynamaya namzet olduğu söylenebilir.

27 Mayıs İhtilâli ile memleketimiz yeni bir demokratik sistem tecrübesi içine girmiştir. İhtilâli yapanlar en geç 1961 Ekim ayı sonuna kadar yapılacak olan seçimler sonunda tecelli edecek millî iradeye, memleketi idare mes'uliyetini devredeceklerini kesin olarak ifade etmişlerdir. Türk Milletinin tarihinde ana dönüm noktalarından birini teşkil eden bu ihtilâlin gayesinin tahakkuk etmesi, bütün yönleri ve müesseseleri ile demokratik bir sistemin kurulup normal bir şekilde işlemeye başlayabilmesi, siyasi partilerin tutumlarına bağlıdır. Gerek yeni doğan, gerek eski partiler siyasi mücadelelerini umumî prensipler, fikirler etrafında toplamak ve medenî insanlara yakışan bir tutumdan uzaklaşmamak mecburiyetindedirler. Kin, nefret ve şahıslarla uğraşmanın yeni açılan devrede yeri bulunmamalı, karşılıklı sevgi, anlayış, tolerans ve fikrî muhtevaları bulunan bir rekabet siyasi hayatımızda hâkim olmalıdır.

Memleketimiz her bakımdan ileriye doğru gitmek, müesseselerini yeniden kurmak ve medenî bir siyasi mücadele metodunu geleneklerimiz arasına yerleştirmek mecburiyetindedir. Demokrasi bir müsamaha sistemidir. Fikir ve bilgiye dayanan bir rejimdir. Bu sebepten ötürüdür ki daima ihtimam ister. Burada siyasi hayatta rol almış bulunan liderlere hususî bir mes'uliyet tevaccüh etmek tedir. Kabul etmek mecburiyetindeyiz ki 1946 - 1960 tecrübesinin muvafak olamamasının başlıca sebeplerinden biri D.P. Liderlerinin düşünceye, toleransa ve siyasi ahlâk kurallarına gerektiği kadar önem vermemiş olmalarıdır. Bu bakımdan kendisini gelecek seçimlerde iktidara namzet gö-

ren Halk Partisi siyasi mücadele anlayışı ile örnek olmak, muallakta kalmış bulunan eski D.P. reylerini normal ve kaliteli bir şekilde siyasi hayatımıza entegre eylemek isteyen partilere karşı anlayışlı bulunmak mes'uliyeti altındadır. 1946 - 1960 devresinin tecrübelerinden faydalanmak mecburiyetindeyiz. Yeni ve eski partilerin bu tecrübelerden faydalanacaklarını ve memleketimizde normal demokratik bir idarenin kurulmasında mes'uliyetlerini müdrük bulunacaklarını beklemek ve ümit eylemek Türk Milletinin hakkıdır. Türk tecrübesi memleketimiz bakımından olduğu kadar hür Dünya ve yaşamakta olduğumuz bölge bakımından da hususî bir önem taşımaktadır.

Onbeş Günün Notları

Mesken Kanunu mu? Yoksa Kira Kanunu mu?

Prof. Fehmi Yavuz'un istifasıyla boşalan İmar ve İskân Bakanlığına Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Umumî Kâtibi Rüstü Özal getirilmiştir. Sayın Özal, Bakanlık görevine başladıktan sonraki verdiği kısa beyanatlarla «Memleket şartlarına uygun, fakat ucuza çıkacak bir mesken konusunu bütün yönleriyle ele almak zorundayız» (Dünya, 8 Şubat) ve «Bunun Bakanlığın esas konularından birisi olduğunu kabul ile Fehmi Yavuz beyin bu konudaki politikasını devam ettireceğini belirtmek suretiyle takibedilmekte bulunan mesken politikasının değişimeceğini» (Öncü, 0 Şubat) ifade etmek istemiştir.

Sayın Bakanın herkesten daha iyi bilmesi lâzımgelen bir husus vardır ki, o da, hakikatte memleketimizde bir mesken politikasından (İmar ve İskân Bakanlığının kuruluş ruhuna uygun) ziyade bir mesken politikasızlığından bahsedilebilir. 9 Mayıs 1958 tarih ve 7116 sayılı İmar ve İskân Vekâleti kuruluş ve vazifeleri hakkındaki kanundan bu yana kuruluş hazırlıklarını bir türlü ikmal edemiyen, memleketi her yıl mil-

yonlarca liraya malolan, Ankara'nın en lüks binalarından birine sığmayan, Sayın Bakanın da ifade ettiği gibi, en önemli vazifesi vatandaşa ucuz ve sıhhi meskenler yapmak olan bu Teşkilâtın bugünkü durumu ve fonksiyonu vatandaşlar arasında münakaşa konusu olmaktadır. Teerübe için dahi olsa, bugüne kadar bir kulübe yaptırmamış olan bu Teşkilâtın, Sayın Yavuz'un 7 Aralık 1960 tarihli beyanları ile ana hatları açıklanmış olan oldukça iddialı ve hattâ birçok bakımlardan gerçekleştirilmesi imkânsız politikasını yeni Bakanın nasıl yürüteceğini (hele 1961 mali yılı bütçe tasarısını gördükten sonraki bu yıl için İmar ve İskân Bakanlığına 46 milyon liralık cârî masrafların karşılanması ve bazı kanunlarla başlanan işlerin bitirilmesi için, bir tahsisat ayrılmıştır) anlamak oldukça güçtür. Burada yazifesine yeni başlanmış bulunan Sayın Bakana herhangi bir şekilde tarizde bulunmak niyetinde değiliz; yalnız şunu ifade edelim ki memleketin mesken davası beklemeye tahammülü olmayan bir safhaya gelmiştir ve durum gittikçe vehamet kesbetmektedir. Küçük büyük bütün şehirlerimizin etrafını saran gecekondu

F O R U M

FİKİR MEYDANIDIR

Onbeş Günlük Tarafsız Siyaset,
İktisat, Kültür Dergisi

Yıl : 7, Cilt : XIII

★

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü
OSMAN OKYAR

★

Sekreter
BEKİR EKİNCİ

★

Bu sayıda Yazı Kurulu

Metin AND, Osman OKYAR,
Cahit TALAS, A. Halûk ÜLMAN,
Şevki VANLI

★

İdarehane

Yenişehir, Büyük Han Kat 5, No. 55
Ankara Tel : 12 67 54

★

Haberleşme Adresi

Forum Dergisi, P. K. 131 - Ankara

★

Abone Şartları

1 yıllık (24 nüsha) 22 TL,
6 aylık (12 nüsha) 11 TL.

Universiteler ve Öğretmenler için
yıllık 18 TL.

A. B. D. için yıllık (uçakla)
90 TL.

Yabancı memleketler için (adi)
44 TL.

★

İlan şartları

Arka kapak (tam sahife) 700 TL. —
Arka kapak (tam sahife iç) 500 TL.
— Metin arası (santimi) 10 TL. dir.

★

Dergimizde yayımlanan yazılar,
Dergi ve yazar adı gösterilmeden
iktibas edilemez.

★

Bütün (1 ve 35 inci sayılar hariç)
eski sayılarımız mevcut olup 100 ku-
ruşluk pul mukabilinde gönderilir.

Banka Hesap No.

★ T.C. Ziraat Bankası, Merkez Mü-
dürlüğü Hesap No. 328/5858.

ANKARA

★ T. İş Bankası, Yenişehir Şubesi
Hesap No. 533 — ANKARA

★

Dizgi ve Baskı

Ayyıldız Matbaası Tel: 11 75 07
Basılış tarihi : 16 Şubat 1961

Fiyatı : 100 Kuruş

âfeti, memleketin sağlık durumunu ol-
duğu kadar sosyal düzenini de tehdit
eden bir genişlik kazanmak istidadın-
dadır. Bu gerçeklerin herkesten daha
çok Bakanlığın ilgililerince bilindiğine
kaniiz. Bu bakımdan 1961 mali yılı
bütçe tasarısının Temsilciler Meclisinde
müzakere edildiği şu günlerde durumun
yeniden gözden geçirilmesini ve Bakan-
lığının tahsisatını artırmanın (mesken
inşası için) Sayın Bakanın en önemli
görevi olmak lâzım gelir. Bu vesile ile
şunu hatırlatalım ki, hâlâ münakaşası
devam etmekte olan memur maaşlarına
zam meselesinin yeniden gözden geçiril-
mesi lâzım gelmektedir. Biz burada
maaşlara zam meselesini tartışmak ni-
yetinde değiliz. Yalnız şu kadarını ha-
tırlatalım ki, memurların durumlarının
ıslâhı ve memurların kalite ve verimle-
rinin artırılması — ki biz bunun kaçınıl-
maz bir zaruret olduğuna kaniyiz —
bu şekilde % de bilmem kaç zam gibi
palliyatif tedbirlerle hallolacağını zan-
netmek kanaatimizce kısa vâdeli ve za-
rarlı bir görüştür. Zira bu yol daha ön-
celeri Halk Partisi ve D.P. Hükümetleri
tarafından defalarca denenmiş ve neti-
cede yine memurların aleyhine netice-
lenmiştir. Teklifimiz şudur: Yeni yıl
bütçesine yapılacak zamlar karşılığı ay-
rılan paranın İmar ve İskân Bakanlığı
bütçesine aktarılması. Bu suretle adı
geçen Bakanlık elde edeceği önemli meb-
lâğlarla hazırlayacağı ve ön plânda me-
murları birer lojmana kavuşturacak
mesken inşaat plânlarını tatbik etmek
imkânına kavuşmuş olacak ve memur-
ların bütçelerinde ağır bir yük teşkil
eden kiraların azaltılması ve hayat se-
viyelerinde belirli bir yükselme temin
edilmiş olacaktır. Ayrıca böyle bir yön
değiştirmenin (yani devlet hareamala-
rında istihlâkten yatırımlara) memle-
ket ekonomisi üzerindeki müsbet ve zam
psikozunun yarattığı zararlı psikolojik
tesirleri bertaraf edici tesirlerini de he-
saba katmak yerinde olur. Diğer taraf-
tan Devlet hiyerarsisinde bazı imtiyaz-
lı zümreler yaratan ve bazı grupları
cezalandıran bugünkü Barem Kanunu-
nu değiştirmek ve — bilhassa Ankara'da —
fazla memur istihdamının önüne
geçmek lâzımdır. Buna işaret etmekten
maksadımız, esas temas etmek istediği-
miz meselenin dışında olmakla beraber
memleketimizin içinde bulunduğu bu-
günkü şartlar bakımından ve memleket
kaynaklarının son derece itina ile ve en
iyi sahalara tevcihi zarureti ilgilile-

rin dikkatini çekmektir. Gelelim asıl
meselemize:

Son zamanlarda memleketin ekono-
mik ve sosyal bünyesi üzerinde büyük
değişiklikler yapmak istidadında bulu-
nan kanunların gerek yürürlüğe girdi-
ğine, gerekse de hazırlanmakta olduğuna
şahit olmaktayız. Bunlardan büyük
bir kısmı Devlet gelirlerini artırmağı
ve vergi adaletini temine mâtuftur.
Kanunlaşmak üzere olduğunu duydu-
ğumuz ve mahiyeti itibariyle büyük kit-
leleri ilgilendiren Kira Kanunu tasarısı
ile Mesken Kanunu tasarısına kısaca
temas edelim. Biz burada mezkûr ka-
nun tasarılarının ihtiva ettikleri hü-
kûmlerin tetkikinden ziyade (zira her
iki tasarı da büyük değişikliklere uğra-
mış hattâ bir ara Kira Kanununun çık-
mak durumuna geldiği halde sonradan
geri alındığı şayi olmuştur) her iki ka-
nunun da Devletin müstakbel mesken
politikasını tâyin bakımından taşıdığı
önem ve karşılıklı münasebetleri üzerin-
de duracağız.

İmar ve İskân Bakanlığının bir nevi
hizmet kanunu olacak olan ve bugüne
kadar çıkmamış olması da ayrıca talih-
sizlik olan Mesken Kanunu şüphe yok-
tur ki bugün Devlet bütçesinde bir yük
olmaktan ileri gidemeyen adı geçen Ba-
kanlığın memleketin kendisinden bekle-
diği hizmetleri ifa edebilmesi için za-
ruridir. Memleketimizde ilk defa mes-
ken meselesinin bir âmme hizmeti ola-
rak telâkki edilmesinin açık bir delili
olan Mesken Kanunu tasarısı, gerek
devlete tahmil ettiği yükün büyüklüğü,
gerekse mesken meselesinin memleket
çapında ele alınmasının yarattığı gü-
çlükler ve bu sahadaki tecrübesizlikler
ve türlü menfaat gruplarını haleldar
etmesi bakımından bugüne kadar ger-
çekleşmek imkânı bulamamıştır. Tasa-
rının kanunlaşmasının gecikmesinin se-
zilmesi üzerine 1960 yılında Bakanlığın
hizmet ifa eden bir teşkilât haline geti-
rilmesini ve geniş ölçüde bir mesken
politikasının gerektirdiği tecrübelerin
elde edilmesini sağlamak gayesiyle Teş-
kilât Kanununun verdiği selâhiyetlere
istinaden 15 milyon liralık bir tahsisat,
geçekondü mahallerinin ıslâhı gayesiyle,
o yılın bütçesine konulmuştu. Hâlâ ma-
hiyetini anıyamadığımız bir takım mü-
lâhazalarla bu tahsisatın kaldırılması
çok yazık olmuştur. Bakanlığın bugüne
kadar iş yapan bir teşkilât olarak orta-
ya çıkmaması da kendipe olan güveni
sarsmış, mesken mevzuunda aynı za-
manda bir koordinasyon mercii olması-

na rağmen ne koordinasyon, ne de diğer Devlet teşkilâtlarının mesken faaliyetleri üzerinde müessir olabilmıştır. Bunun son misalini 28/12/1960 tarih ve 189 sayılı «Millî Savunma Bakanlığı iskân ihtiyaçları için ve bu Bakanlıkça kullanılan gayrimenkullerden lüzumu kalmıyanların satılması hakkında kanun» dur. Bu kanun, Millî Savunma bütçesinde açılacak özel bir fasılda tesis edilecek bir fondan subay ve assubay lojmanları ile diğer müessese inşası için 500 milyon liraya kadar sarfiyat ierasına Millî Savunma Bakanlığını selâhiyettar kılmaktadır.

Bugün gerek ev sahiplerini, gerekse kiracıları hiçbir şekilde tatmin etmeyen türlü şikâyet ve haksızlıkların kaynağı olan Kira Kanununun da değiştirilmesi artık kaçınılmaz bir hal almıştır. Bilindiği üzere memleketimizde hususi hukuk hükümleri dışında kiralara Devletin müdahalesi ilk defa İkinci Dünya Harbi içinde beliren mesken sıkıntısı karşısında vukubulmuş, bilâhare Millî Korunma Kanununda kira ile ilgili hükümler yer almıştır. Adı geçen kanunun kira ile ilgili 30. maddesi muhtelif kanunlarla tadil ve ilâveler gördükten sonra 6570 sayılı kanunla Millî Korunma Kanununun kira ile ilgili hükümleri ilga edilmiştir. Bugüne kadar kira ile ilgili kanunların beklenen faydayı sağladığını iddia etmek biraz safdillik olsa gerektir. Zira bu gibi tedbirler kısa devreler için muvakkat çare olarak düşünülebilir. 20 sene gibi uzun bir devrede mesken arz ve talebinin bir neticesi olmak lâzım gelen kiranın kanuni yollarla istenilen seviyede sun'î bir şekilde tutulması beklenemezdi. Nitekim de her türlü ağır cezaî hükümlere rağmen kiralamanın kanunların tesbit ettiği seviyenin çok üstünde olduğunu herbirimiz kendi hayatımızda müşahede etmekteyiz. Yapılacak iş mesken arzını artıracak tedbirlere başvurmaktır. Bu sahada bugüne kadar hususi sektöre bağlanan ümitler bu sektörün türlü şekillerde teşvik görmesine rağmen (vergi muafiyeti 1837, 5648, 5228 ve 6188. ve kredi, arsa imkânları sağlanması) tahakkuk etmemiş, az sayıda ve lüks inşaata kayılmak suretiyle memleketin kaynakları israf edilmiş ve vatandaşların ödeme iktidarları üzerinde kiralar ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan 3/1/1961 tarih ve 206 sayılı kanunla kiralık meskenlerin on yıllık bina vergisinden muaf olmalarına dair 6188 sayılı kanunun 13. maddesinin kaldırılmasını yerinde

görmekteyiz. Bununla beraber mesken durumunun daha da kötüye gitmesi istenmiyorsa Mesken Kanununun biran önce gerçekleştirilmesi ve ancak ondan sonra ki Kira Kanununun değiştirilmesi yoluna gidilebileceği ve bir tarafta vatandaşın ödiyebileceği kiralarla uygun meskenlerde oturmasını temin etmek, diğer taraftan emsallerine nispetle çok cüz'î kira ödemek suretiyle ev sahiplerinden birnevi münzam gelir temin eden kiracıların istismarını önlemek ve artırılan bina vergisi nispetlerinin ev sahiplerine büyük bir yük teşkil etmemesini temin etmek ve hattâ vergi nispetlerini daha da artırmak suretiyle hazineye yeni gelir temin etmek imkân dahiline girecek ve âdil bir hal tarzı olacaktır.

İktisadî Durgunluk

İktisadî durgunluktan şikâyetler devam ediyor. Günlük hayatta herkes ya şikâyet etmekte, ya da şikâyet dinlemekte. Öte yandan son günlerde durgunluğun işsizlik şeklinde göze görünen bir yanı da resmî makamlara aksettirilmekte. Durgunluğun varlığı noktasında hiç kimse tereddüt etmiyor. Yalnız bunun önemi, derecesi açık olarak bilinmiyor. Çünkü iktisadî hayattaki dalgalanmaları gösterecek istatistiklerimiz ya yok, ya da çok yetersiz. Bu yüzden oldukça kesin ve doğru yargılara varmak, buna göre tedbir düşünmek çok güç. Eldeki bilgileri gözlemlerle tamamlayıp soğukkanlı bir sezikle karara varmağa çalışmaktan başka yapılacak şey yok. Devleti idare edenler için bu, gerçekten üzücü birşeydir.

İktisadî durgunluğun derecesi hakkında istatistiklere dayanan birşey söylemek ne kadar güç olursa olsun sebepleri hakkında şu noktaları tesbit etmekte hiçbir güçlük yoktur.

Birincisi, ortada aşırı bir hareket varken birdenbire bir yavaşlama olsa bu olduğundan çok büyük görünebilir. Devamlı bir enflasyon politikasının yarattığı aşırı hareketliliğe veya aşırı kârlara alışanların en küçük bir yavaşlamayı en ölçsüz şekilde şikâyet konusu edecekleri şüphesizdir. Bugün günlük net kazancı 50 liradan aşağı düşmeyen bir taksi şoförü sıkıntı içinde olduğunu yana yakıla müşterilerine tekrarlayabilmektedir. Çünkü çok kısa bir zaman önce bu kazancın birkaç katı imkânsız birşey değildi. Öte yandan enf-

lasyonu durdurma tedbirlerinin gerçekten sıkıntıya attığı insanlar da vardır. Ancak enflasyon devrelerinde iş görebilecek birçok temelsiz firmanın enflasyon sona erince veya hızı çok azalınca piyasadan çekilmek zorunda kalacağı açıktır. Ne kadar esef edilecek birşey olursa olsun gerçek odur ki enflasyon devresinde güç duruma düşüp acı çeken pek çok insana karşılık enflasyon sonrası devresinde daha başka insanlar güç duruma düşmektedir. İşin daha çok esef edilecek, daha acı yönü ise bazı insanların her iki devrede de sıkıntı içinde kıvranıp durmalarıdır. Ücreti fiyatlara ayak uyduramadığı için kötü durumda olan bir işçi, kendisine iş veren firma bir enflasyon çocuğu ise, enflasyonun sona ermesi ile işinden de olabilir. Kısaca tekrarlamak gerekirse bugün içinde bulunduğumuz durumu, bir dereceye kadar, enflasyonu durdurma çabaları yaratmıştır.

İkincisi, iktisadî hayata yön veren en önemli etkenlerin başında insanların davranışları gelir. Bu davranışlara yön veren şeylerin başında da insanların gelecek hakkındaki tahminleri, beklentileri vardır. Tahlil kolaylığı — ya da imkânı — sağladığı için belli bir iktisadî değişkeni belli başka iktisadî değişkenlerin tâyin ettiği kabul edilse bile bu değişkenler arasındaki bağıntının sadece mekanik olduğu sanısına kapılmak aldatıcıdır. Türkiye'de iktisadî hayatta özel teşebbüs büyük bir yer tutar. Özel teşebbüsün iş haemini kısması, yeni yatırımlara gitmemesi iktisadî durgunluğun bir başka yönü, ya da sebebi- dir. Buna da başlıca iki şey sebep olmuş olabilir. Birincisi talep azlığı, ikincisi geleceğin belirsizliği. 27 Mayısta başlayan ihtilâlin ertesi gün sona erdiği düşünülemez. İhtilâl devresi devam ediyor. İçinde bulunduğumuz şartlar bir ihtilâlde bulunması «gerekli» olanlara ne kadar benzemezse benzemesin yaşadığımız devrenin adı ihtilâl devresidir. Birçok başka memlekette toplum hayatının hemen her yönünü allak bullak eden ihtilâlin Türkiye'de hiç değilse bazı insanları korkuya, endişeye, kararsızlığa sürüklemesi çok tabiidir. Bu durum, normal olarak, en erken seçimlerle sona erebilir. Kurucu Meclisin çalışmaya başlaması havayı değiştirme yönünde çok önemli bir adım sayılmalıdır. Normal siyasî hayata doğru her yeni adım iktisadî canlanma için gerekli havayı daha bol olarak sağlayacaktır. Bu, işin devlet ve siyaset adamlarına düşen

yandır. Üretici (müstahsil) veya tüketici (müستهلك) olarak vatandaşlara düşen şey ise durumu soğukkanlılıkla değerlendirip gelecek hakkında daha iyimser olmak gerektiğini görmektir. Çünkü bugünkü durum kaçtığı için korkan bir insanın durumuna benziyor gibidir.

Milli Eğitim Plânlama Çalışmaları

29 Ocak 1960 günü; genel kurul halinde yaptığı ilk toplantı ile Milli Eğitim Plânlama Kurulu çalışmalarına başlamış bulunmaktadır. Kurul, milli eğitim hayatımızı istikrara kavuşturacak ve eğitimin bütün yurdumuzda belli bir sistem içinde yayılmasını ve gelişmesini sağlayacak uzun süreli bir «Milli Eğitim Plânı» taslağı hazırlayacaktır. Milli eğitim davamız ilk defa bütünüyle ve sistemli bir şekilde ele alınmaktadır.

Bilindiği gibi devrim idaresince öncelikle ele alınan önemli yurt davalarından biri milli eğitim davasıdır. Bu konudaki çalışmalar daha devrimin ilk günlerinde başlamıştı. Önce, geçen Temmuz ayında, *Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu* yayımlanarak halk efkârına sunulmuştur. Bundan sonra, bu rapor da gözönünde tutularak, ikinci bir rapor hazırlanmıştır. Aralık ayında yayımlanan «*Milli Eğitim Plânının hazırlığı ile görevli Komisyonun Raporunda*» Eğitim Plânının hazırlanması için bir şûra kurulması, şûra toplanmadan önce şûraya sunulmak üzere Eğitim Plânının taslağının hazırlanması tavsiye olunmuştur.

İşte bu tavsiyelere uyularak milli eğitim plânı taslağını hazırlamak üzere bir Plânlama Kurulu teşkil edilmiştir. Kurul, Koordinasyon Grubu, Komisyonlar, Komiteler ve Plânlama Kurulu Başkanlığı ile Daimî Şûra Bürosundan meydana gelmektedir. Plânlama Kurulu, Genel Kurul halinde yaptığı ilk toplantıdan sonra, 30 Ocak günü komite ve komisyonlar halinde çalışmalarına başlamıştır. Kurula bağlı altı komisyon vardır. Her komisyon da komitelere ayrılmıştır. Birinci Komisyon, Genel Öğretim Komisyonudur. Buna bağlı komiteler, İlköğretim Komitesi, Ortaöğretim Komitesi, Yüksek Öğretim Komitesi, Öğretmen Yetiştirme Komitesi, Özel Okullar Komitesi, Dış Münasebetler Komitesi ve Dinle İlgili Eğitim ve Öğre-

tim Komitesidir. İkinci komisyon, Meslekî ve Teknik Öğretim Komisyonudur. Buna da, Erkek Teknik Öğretim, Kız Teknik Öğretim ve Ticaret Öğretimi Komiteleri bağlıdır. Üçüncü komisyon, Kültür İşleri ve Güzel Sanatlar Komisyonudur. Buna bağlı komiteler, Eski Eserler ve Müzeler Komitesi, Kütüphaneler Komitesi, Yayın Komitesi, Güzel Sanatlar Komitesi, Opera ve Tiyatro Komitesi olmak üzere beş tanedir. Dördüncü komisyon, Halk Eğitimi Komisyonu, beşinci komisyon, Yönetim Örgütü Komisyonu ve altıncı komisyon da, Sağlık İşleri ve Beden Eğitimi Komisyonudur. Bunlardan başka müstakil mahiyette denebilecek Eğitim Vakıfları Komitesi ile Ölme ve Değerlendirme Komiteleri vardır.

Komitelere genel olarak, ilgili genel müdürler, komisyonlara Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşarları başkanlık etmektedir. Plânlama Kurulu Başkanı ise Bakanlık Talim ve Terbiye Kurulu Başkanıdır. Her komitede 4 ilâ 12 kişi bulunmaktadır. Yani başkanlarla birlikte Plânlama Kurulunda 200 kadar insan görevlendirilmiştir.

Komiteler, hazırlayacakları plân taslaklarını belirli zamanda ait oldukları komisyon başkanlığına sunacaklardır. Bu taslaklar, komisyonlarda görüşülüp birleştirildikten sonra Koordinasyon bürosuna sunulmak üzere şûra bürosuna verilecektir. Koordinasyon grubu da komisyonlar tarafından hazırlanacak olan çeşitli konulardaki plân taslaklarını görüşüp birleştirdikten sonra Milli Eğitim Plânı taslağını meydana getirecek ve Milli Eğitim Şûrası üyelerine gönderilmek üzere Şûra Bürosuna verecektir.

Görülüyor ki, Plânlama Kurulunun ilk safha çalışmaları komiteler seviyesinde olmaktadır. Komiteler, Türkiye Çimento Sanayinin Kavaklıdere'deki binasında kendilerine ayrılan özel odalarda sabahtan ve öğleden sonra devamlı şekilde çalışmaktadırlar. Üyelere gerekli istatistik bilgileri, evvelce hazırlanmış raporlar, kâğıt, kalem ve saire malzeme sağlanmıştır. Fakat işler, sandığı kadar kolay olacağı benzememektedir. İlk tahmine göre, komiteler seviyesindeki çalışmalar bir ay kadar sürecektir. Gerçekten, eğitim davamızın bütün yönleri esaslı bir şekilde ilk defa ele alınmaktadır. Komiteler, kendi alanlarındaki bütün mevzuatı gözden geçirip bir bütün haline getirmek, yeni şartlara uydurmak, kanun ön projeleri,

yönetmelikler, plânlar hazırlamak gibi işleri kolay kolay bitirecek durumda görünmemektedirler. Mesleklerin derinliğine inilince, işin ne kadar çetin olduğunu tahmin etmek pek zor değildir.

Her komitenin görevi, alanı diğerlerinden farklıdır. Bazı komitelerin işleri, daha önceki çalışmalarla kolaylaştırılmış gibi görülebilir. Örneğin 5 Ocak 1961 tarihinde kabul edilen 222 sayılı «İlköğretim ve Eğitim Kanunu» na bakarak, İlköğretim Komitesinin işlerinin yarı yarıya azaltıldığı düşünülebilir. Fakat bu kanunla ilgili yönetmeliklerin, plânların, programların hazırlanması gibi işlerle görevlendirilmiş bulunan İlköğretim Komitesinin işleri hiç de kolay olmasa gerektir. Herşeyden önce, İlköğretim Kanunu on yıllık bir plân derpiş etmektedir. Buna göre, 1961-1970 yılları arasında, her yıl, ortalama 240 şehir ilkokulu ve 1770 köy ilkokulu olmak üzere 2010 ilkokul binası inşa edilecektir. Bunlar hakkında gerekli programların, tafsilâtlı plânların hazırlanması ve bunların uygulanması ve saire gibi daha birçok hususların düşünülmesi gerekecektir.

Bazı komiteler de doğrudan doğruya kanun taslakları hazırlamak durumunda kalacaklardır. Örneğin, bugüne kadar Türkiye'de bir Özel Okullar Kanunu mevcut değildi. Yalnız, tâ 1331 yılından kalma bir «Mekâtibî Hususiye Talimatnamesi» vardır. Şimdi, Özel Okullar Komitesi bu talimatnamenin yerine geçmek üzere «Özel Okullar Kanunu» taslağını hazırlayacaktır. Öteki komiteler de, işlerine göre, plân, program, yönetmelik, hattâ kanun taslakları hazırlayacaklardır.

Şimdiye kadar yalnız Eğitim Vakıfları Komitesi çalışmalarını bitirmiş, daha doğrusu ilk raporunu Plânlama Kurulu Başkanlığına sunarak çalışmalarına ara vermiş bulunmaktadır. Raporunda, öğrenildiğine göre, eğitim vakıflarının kurulması ve geliştirilmesi konusu üzerinde durulmakta, bu maksatla bazı kanunlarda değişiklik yapılması istenmektedir. Gelir Vergisi, Kurumlar, Bina, Arazi ve Harçlar Kanunlarında komiteye uygun görülen değişikliklere ait kanun taslakları da kaleme alınmıştır. Ayrıca, Milli Eğitim Bakanlığında bir (Eğitim Vakıfları Müdürlüğü) kurulması üzerinde de durulmuştur.

Öteki komiteler henüz çalışmalarını bitiremedikleri için komisyonlar safhasındaki çalışmalara başlanmamıştır. Fakat önemli olan, milli eğitim meselele-

rimizin ilk defa bütünü ile ele alınmış ve çalışmalara başlanmış olmasıdır. Bugüne kadar, meseleler perakende olarak ele alınmıştı. Plânlama Kurulunun kurulması ve faaliyete geçmesiyle eğitim meselelerimizin hemen hepsine el atılmış oluyor. Bütün bu çalışmalardan beklenen, uzun süreli bir Türkiye Millî Eğitim Plânının, bir Millî Eğitim Code'unun ortaya çıkmasıdır. Türk mevzuat sistemi içinde yerine sapaşğı oturtulacak, çelişen hükümleri ihtiva etmeyecek ve belli bir felsefesi, ruhu bulunacak bir Code. Böyle bir Code'a, böyle bir plâna ve bu şekilde geniş bir ön çalışmaya yıllardan beri büyük ihtiyaç duyulduğu şüphesizdir. Bu bakımdan, Plânlama Kurulunun çalışmaları, üzerinde dikkatle durulmağı, yakından izlenmeğı değer önemli bir olaydır.

Bir Gemi ve Bir Rejim

Geçen haftalar içinde Atlantikte çalkalanıp duran bir yolcu gemisi, birdenbire bütün dünyanın dikkatini bu denizin doğusunda uzanan ufak bir NATO devletinin üzerine çekti. Santa Maria adını ve Portekiz bayrağını taşıyan bu gemi Salazar rejimine karşı ayaklanan elli kadar Portekizli tarafından ele geçirilmişti. Portekiz ordusunun eski yüzbaşlarından Sinyor Galvao'nun yönetimindeki âsiler ellerine geçirdikleri geminin kurtulmuş Portekiz toprağı sayılması gerektiğini söyleyerek yolcuları çıkaracak tarafsız bir liman arıyorlar, buna karşılık Galvao ve arkadaşlarının birer deniz haydudu olduğunu ve bu bakımdan, milletlerarası hukuk kurallarına uygun olarak, izini ilk bulan savaş gemisi tarafından yakalanması gerektiğini ileri süren Salazar hükümeti de, dünyanın en büyük donanmalarına sahip olan iki NATO devletini, A.B.D. ile İngiltere'yi yardıma çağırıyordu.

Galvao ve arkadaşlarının deniz haydudu olup olmadığı meselesi, bütün dünya basınında uzun boylu tartışılmıştır. Biz, her türlü tereddüdün dışında olduğunu sandığımız bu konu üzerinde duracak değiliz. Nitekim bütün devletler olayın siyasi bir nitelik taşıdığını kabul ettikleri için, kimse Santa Maria'nın yolunu kesmeye kalkışmamıştır. Ancak yolcuların güvenliği ile yakından ilgilendiğini gizlenmeyen Amerikan hükümeti, Santa Maria'nın izi bulduktan sonra yanına birkaç savaş gemisi katmış, yolcular Galvao ve ar-

kadaşlarına sığınma hakkı tanıyan Brezilya'nın Recife limanına çıkarılınca ya kadar bu gemiler Santa Maria'nın peşinden ayrılmamıştır.

Şimdi yolcular sağ-salim gidecekleri yere ulaştırılmış, Galvao ve arkadaşları Brezilya'ya sığınmış, Santa Maria Portekiz'e geri verilmiş ve böylece iki uzun hafta boyunca bütün dünya kamu oyunu meşgul eden olay kapanmıştır. Olayın devamı boyunca şaşılacak bir sessizlik içinde bulunan Portekiz idarecileri, şimdi Galvao'nun bir akıl hastası olduğunu ileri sürmeye başlamışlardır. Gerçekten, artık iyice bilindiğine göre, Galvao 1955 yılında geçirdiği bir akıl hastalığı yüzünden iki yıl kadar bir hastahane de kalmıştır. Talihin garip bir cilvesi olarak, bu hastahane nin adı da Santa Maria'dır. Ancak Portekiz idarecilerinin hâlâ saklamaya çalıştıkları şey, Galvao'nun nasıl olup da aklını kaçırdığıdır. Çünkü Galvao, aklını, Portekiz'in siyasi suçlulara ayrılan meşhur Caxias hapishanesinde, polis tarafından yapılan baskılar üzerine kaçırmıştır. Galvao Caxias'dan yalnız aklını kaçırmakla kurtulduğu için haline şükretmelidir, çünkü baskıdan kurtulmak için burada kendi elleriyle hayatlarına son veren Portekizlilerin sayısı hiç de küçümsenecek gibi değildir. Salazar rejiminde yaşayanlar için bir gün bu hapishaneye girip bir daha çıkmamak, olağan işlerdendir.

Bundan otuz beş yıl önce Salazar'ı işbaşına getirenlerin arasında bulunan Galvao, sonradan niçin Caxias'a girmiştir? Bu sorunun cevabı da Salazar rejimi için yüz ağartıcı değildir. Yirmi yıl süreyle Salazar rejiminin en gözde görevlilerinden biri olan Galvao'nun başına gelenler, 1947 yılında Angola sömürge idaresini denetlemekle görevlendirildikten sonra hazırladığı bir rapor üzerine başlamıştır. Salazar idaresi tarafından hemen hasıraltı edilen, fakat Santa Maria olayı patlak verdikten sonra Londra'da yayımlanan *Observer* gazetesinde ana hatlarıyla açıklanan bu raporda Galvao Afrika'daki Portekiz sömürgeciliğini acı acı eleştirmekte, sömürge idarecilerinin insanlık dışı davranış ve tutumlarını yermektedir. Salazar bu raporu gördükten sonra Galvao'yu önce işbaşından uzaklaştırmış, sonra tevkif ettirmiş ve bir yıllık sorgusuz sualsiz bir tutukluk devresinden sonra, «ihanete teşebbüs» suçuyla Caxias'a kapatmıştır.

Portekiz siyasi polisinin yaptığı bas-

kılar sonunda Caxias'da aklını kaçıran Galvao 1955 Martında Santa Maria hastahanesine kaldırıldıktan iki yıl sonra, bir askerî mahkeme tarafından on altı yıla mahkûm edilmiştir. Fakat Galvao tekrar atıldığı hapishanede bulunduğu süre içinde de yenilgiyi kabul etmeden Salazar rejimine kafa tutmuş, yakın dostu General Delgado'yu 1958 Haziranında yapılan Başkanlık seçimleri için adaylığını koymaya inandırmıştır. General Delgado bu seçimler sırasında Salazar'ın adayı karşısında oyların dörtte birini toplamak gibi büyük bir başarı kazanmış, fakat sonunda Salazar'ın gazabından kurtulabilmek için ülke dışına, Brezilya'ya kaçmak zorunda kalmıştır. Galvao yakın dostunu orada da yalnız bırakmamıştır. Tutuk bulunduğu hapishaneden 1959 Martında firmanı kılığında girerek kaçan Galvao, Delgado'nun peşinden Güney Amerika'ya gelmiş ve Venezüella'ya yerleşmiştir. Galvao, Santa Maria'yı ele geçirmek için Venezüella'da hazırlamış ve yürürlüğe koymuştur.

Salazar rejiminin amansız düşmanı Galvao'nun Santa Maria'yı ele geçirmekle bütün bir rejimi yıkaacağını sandığını düşünmek, doğru değildir. Şüphesiz, Galvao gemiyi ele geçirirken dünyanın dikkatini Portekiz üzerine çekmek istemiştir. Galvao bu amaca erişmiş bulunuyor. Otuz beş yıl boyunca kendini ve rejimini gölgede saklamaya çalışan Salazar, şimdi bütün gözlerin birdenbire Portekiz'e çevrildiğini görmüştür.

Galvao'nun bu beklenilmeyen darbelerinden sonra Portekiz'in durumu üzerine eğilenler, burada çağdaş demokrasi ilkeleriyle nasıl bağdaşabileceği anlamıyan bir yönetim görmektedirler. Her türlü sosyal ve ekonomik değişimden korkan bir idare ile içinde yalnız gerici unsurların temsil edildiği korporatif bir meclis bu rejimin başlıca özellikleridir. İdarenin başında sembolik bir Devlet başkanı vardır, fakat bütün yetki Başbakanın, Salazar'ın elindedir. Salazar akıllı bir idareci olarak kendini ikinci plânda tutmaya çalışmakta, öne çok defa Devlet başkanını sürmektedir. Aynı şekilde, kendi istediği kimselerden kurulu korporatif meclisin de Salazar'ın istediği kanunları onaylamaktan başka bir görevi yoktur.

Salazar Nazi Almanyasına karşı olan hayranlığını İkinci Dünya Savaşından sonra bile saklamamıştır. Gerçekten, Portekiz'de kurduğu siyasi polis

teşkilâtının (P.I.D.E.) bir benzeri ancak ya Hitler Almanyasında, ya da Stalin Rusyasında bulunabilir. İnanılır kaynaklara göre, bugün Portekiz hapishanelerinde üç bini aşkın siyasî tutuk vardır. Salazar Portekiz'de kurduğu rejimin devamı için bir yandan bu polise güvenmekte, diğer yandan Portekiz halkını siyasî kültürden yoksun bırakmak için bütün tedbirleri almaktadır. 200.000.000 dolar tutarındaki son altı yıllık kalkınma plânı bütçesinde teknik öğretime ayrılan para iki milyon dolara ancak yaklaşmakta, genel öğretim ise plânın içinde hiç yer almamaktadır. Zorunlu öğretim çağı, 7 ile 11 yaşları arasındadır. Son sınıf kitaplarının aşırı pahalılığından ürken köylülerin büyük çoğunluğu, zorunlu öğretimin 11 yaşında bitmesinden faydalanarak, çocuklarını ilköğretimi bile tamamlamadan okuldan çekmekte ve çalışmak üzere şehirlere yollamaktadır. Böylece hem okumuş insan sayısı azalmakta, hem de Salazar rejiminin arkasındaki büyük sermaye ve toprak sahiplerinin aradığı ucuz el emeği çoğalmaktadır. Buna karşılık, Portekiz'de bütün sendikal hürriyetlerin hiçbiri yoktur.

Ancak, alınan bütün tedbirlere rağmen, Portekiz içinde Salazar rejimine karşı gittikçe büyüyen bir muhalefet başlamıştır. Başlangıçta Salazar'dan yana oldukları halde şimdi ona karşı cephe alanların başında kilise ve ordu geliyor. Kilisenin Salazar'a karşı cephe almasının sebebi, gittikçe büyüyen Proletarya'yı kaybetmek korkusu olsa gerektir. Sanayi merkezlerindeki kilise liderlerinin önemli bir kısmı, Salazar'a karşı işçilerin yanında yer aldıkları için, şimdi sürgünde bulunuyorlar. Orduya gelince, kara kuvvetleri hâlâ Salazar'a bağlı görünmekle beraber, deniz ve hava kuvvetlerinin yüksek rütbeli subayları, bilhassa diğer NATO ülkeleriyle yaptıkları geniş temaslar sonunda, Portekiz'deki idarenin çağımıza uymazlığını açıkça anlamışlardır. Diğer yandan General Delgado da, Başkanlık için adaylığını koymadan önce, hava kuvvetlerinin en sevilen kumandanları arasında bulunuyordu. Bu bakımdan Salazar, Atlantığın ortasında kendine karşı bayrak açan Galvao ve arkadaşlarını yakalamak için kendi deniz ve hava kuvvetlerini görevlendirmeden önce, NATO içindeki dostlarından yardım istemiştir.

İşin acı tarafı, Salazar Portekizinin «insan hak ve hürriyetlerine saygı» te-

meli üzerine kurulmuş Kuzey Atlantik Andlaşmasını imzalayan devletler arasında bulunmasıdır. Üye devletler bu saygıyı, kendi içinde sağlayamadıktan sonra Kuzey Atlantik Andlaşması Teşkilâtının yalnız bir askerî birlik değil, bir dünya ve uygarlık görüşü birliği olduğunu etrafa anlatmak çok güçtür. Hür dünyanın yöneticileri, bu mesele üzerine dikkatle eğilmek zorundadırlar.

İrânın Güçlükleri

Şu satırların yazıldığı sıralarda İran, yeni karışıklıklar içindedir. Tahran'da olduğu gibi, diğer önemli İran şehirlerinde büyük kaynaşmalar vardır. Bazı muhalefet liderleri tutulmuş, öğrencilerin gösterileri önlenmek için üniversite kapatılmıştır. Bütün bu olup bitenlerin görünürdeki sebebi, bütün bir ay devam edecek olan seçimlerde yapılan yolsuzluklardır. Muhalefet ileri gelenleri ve üniversite öğrencileri seçimlerde baskı ve dolan yapıldığını ileri sürmekte, bunlara hemen son verilmesini istemektedirler.

Ancak, İran'daki karışıklığın gerçek sebebini daha derinlerde aramak gerekir. Bugün İran'ı bir baştan ötekine saran hoşnutsuzluk, bütün geri kalmış ülkelerin hoşnutsuzluğudur. Bu ortak çarpanın yanısıra bazı mahallî etkenler de belirince, İran'da durum büsbütün güçleşmektedir.

İrân'ın durumunu güçleştiren etkenlerin en önemlisi, siyasî rejimidir. Bütün dünyada halk yönetimine doğru devamlı bir gelişme olduğu bir sırada İran'ın hâlâ krallıkla yönetilmesi, bu ülkenin aydınları arasında hoşnutsuzluk uyandırmaya başlamıştır. Üstelik bu krallık yakın zamana kadar meşrutî bile değil, mutlak bir krallıktı. İkinci Dünya Savaşından sonra İran'ın dış dünya ile bağları alabildiğine çoğalınca Şah böyle bir rejimi devam ettirmenin güçlüğüne anlamış, çok partili bir demokrasi için ilk denemeleri yapmak istemiştir.

Fakat İran'ın sosyal ve ekonomik yapısı bu denemeyi çok güçleştirmektedir. Gerçekten İran'ın büyük bir kısmında hâlâ aşiretten daha geniş bir toplum kavramına, göçebe hayvancılık ve ilkel bir tarım ekonomisinden şehirleşmeye ve endüstriye geçilememiştir. Durum böyle olunca İran'da çağdaş anlamda bir demokrasinin kurulması, el-

bette ki beklenilemez. Bundan başka, partilerin kurulmasına izin verilince, ortaya rejimin temeline, yani krallığa karşı cephe alan partiler de çıkmaktadır. Ancak Şah, doğrudan doğruya kendi varlığına cephe alan bu partilerin kurulmasına göz yummadığı gibi kurulsalar bile çalışmalarını sıkı sıkıya denetlemektedir. Öyle anlaşılıyor ki Şahın isteği, kendine ve krallık fikrine bağlı iki partili bir sistem kurmaktır. Nitekim İran'ın en iyi teşkilatlanmış partilerinden biri olan aşırı solcu Tudeh Partisi ile Musaddık taraftarı Millî Cephe kanun dışı bırakılmışlar, parti kurmak sözde serbest olduğu halde şimdiye kadar İran'da yalnız Şaha bağlılıklarıyla tanınan iki parti, eski Başbakan Dr. İkbâl'in başkanlığındaki Millî Parti ile Esadullah Alâm'ın başkanlığındaki Halk Partisi serpilip gelişebilmiştir. Böyle olunca da İran'daki demokrasi denemesi, bütün taşları Şahın elinde, tatsız bir satranç oyunu olmaksızın öteye gidememektedir.

İrân'ın durumunu güçleştiren ikinci etken, ülkenin coğrafi konusudur. Sovyetler Birliği ile sınır komşusu olduğu halde Asya'ya açılan yolun başında bulunduğu ve zengin petrol yataklarına sahip olduğu için Batılı devletlerin de yakın ilgisini çeken İran, varlığını uzun müddet büyük devletler arasındaki çekişmeden faydalanarak korumuş, fakat 1955 yılında Bağdat Paktına girince kesin olarak Batıya bağlanmıştır. İran'ın bu seçiminde, iktisadî durumu kadar, Şahın tahtını korumak endişesi de rol oynamıştır. Gerçekten Musaddık idaresi sırasında gördüğü korkulu rüya Şaha, eğer tahtında oturmak istiyorsa, sırtını mevcut idarelerin korunmasında körü körüne fayda uman Dulles politikasına dayaması gerektiğini anlatmıştır. Diğer yandan A.B.D. de, Bağdat Paktına katıldıktan sonra İran'a geniş ölçüde iktisadî yardım yapmaya başlamış, İran ekonomisi hergün biraz daha A.B.D.'ne bağlanmıştır.

Şahın 1955 yılından sonra kesin olarak Batılıların safını seçmesi, Musaddık'ın işbaşından uzaklaştırılmasında Batı parmağı sezen İran milliyetçilerini kızdırmıştır. Diğer yandan Şah, bu tutumuyla, Sovyetler Birliği'nin bütün hiddetini üzerine çekmekte de gecikmemiştir. İzlediği politikaya karşı içeride ve dışarıda beliren tepkiler, Şahı siyasî geleceğini Bağdat Paktına daha sıkı bağlamaya zorlamıştır. Fakat önce Irak ihtilâli, sonra da Türkiye'deki 27 Mayıs

Eğitim Yatırımları ve Anlayış Meselesi

Fakir BAYKURT

Devletler, toplumların uzun süreli işleri için bir çok sıkıntılara katlanarak yatırımlar yaparlar. Bu yatırımlar, fabrika, yol, baraj üstüne olabileceği gibi, toplumun eğitimi üstüne de olur. Hattâ bazıları, eğitim yatırımlarını, bütün ekonomik yatırımlardan önemli sayıp, bütün kuvvetin o tarafa kaydırılmasını isterler. "Bize hürriyetten, eğitimden önce baraj lâzım" diyenler nasıl yanlış düşünüyorlarsa, onların ki kadar olmasa da, bütün gücün eğitim yatırımlarına kaydırılmasını isteyenler de, biraz yanlış ve eksik düşünmektedirler, hence... Tâ Eskiçağdaki bilginler, insanı "madde" ve "ruh" olarak iki ayrı parça halinde düşünürlerdi. Yeni ruhbilim araştırmaları, insanın maddesi, ruhu ve kafasıyla bir bütün olduğunu, sağlıklı insanın bu bütün içinde yarattığı "uyum"la meydana geldiğini güç belâ isbatlayabildi. Bunun gibi, Devlet denen büyük çarkın işlerini de, şunlar ekonomik yatırımlardır, daha önemlidir.. yok bunlar eğitim yatırımlarıdır, bunlar daha çok önemlidir... demeyi bırakıp, bunları ve bu alanlara girmiyen ötekileri bir "bütün" olarak düşünmek; bu bütün'den bir "uyum" yaratmak zorundayız. Eğitimsiz uluslar elinde barajların, fabrikaların bir işe yaramıyacağı; aynı şekilde barajı, fabrikası yani ekonomik donatımı yapılmamış ulusların da sadece eğitimle hemen belini doğrultamayacağını anlamalı ve "Yumurta mı tavuktan çıkar, tavuk mu yumurtadan çıkar?" tartışmalarını daha fazla uzatmamalıyız. Geçen yıl kurulan "Devlet Plânlama Dairesi"nin bize bu yönden büyük hizmetlerini bekliyoruz.

27 Mayıs'ın bu konuda değişik bir anlayış getirmesini istemek hakkımızdı. Nitekim, uzun yıllar ihmal görmüş olan Milli Eğitim bütçesi, bu yıl, en kabarık üç bütçeden biri haline getirilmiştir. Bunu mutlu bir gelişme sayalım. Ancak, eğitim işlerine sadece fazla para ayırmak yetmez. Bu parayı, nasıl ve nerelere harcıyacağımız noktası, para ayırmak kadar önemlidir. Söz gelişi, paranın "deve" kadar kısmını okul binası yapmaya ayırıyor da, bu okullara birer kitaplık koymak için hiç olmazsa "kulak" kadarcağını ayıramıyorsa, yaptığımız yatırıma tam numara veremeyiz. Yahut, okul çatısının altına kitaplık koyduk da bir işlik, bir lâbaratuvar koymadıkça, durum yine aynıdır. Okulun işliğiyle, dersliğiyle, kitaplığıyla, oyun yeriyle, bahçesiyle bir bütün olduğunu, gerçek eğitimin bu bütün içindeki "uyum"dan sağlanacağını anlamazsak paramızı, gücümüzü yerinde harcamış olmayız. Bu da bir anlayış ve bilgi meselesidir. Eğitim işlerini yürüten büyük sorumlular, bilgilerini yenilemiyorlarsa, gelişen eğitim bilim akımlarını yakından izlemiyorlarsa, kafalarını hâlâ 1928 lerde gezdiriyorlarsa, o toplumun çocuk ana babaları, daha uzun zaman isabetli bir eğitim yatırımı yapılmasını bekliye bekliye ömürlerini tamam ederler.

Eğitim alanının da kendine göre "İhtilâl"leri vardır. Eğitim ihtilâlleri topsuz tüfeksiz yapıldığı için pek az insan bunun farkına varır. Örneğin, pek çok ülkelerde bugün, çocuğu, sadece ders kitaplarının yazdıklarıyla yetiştiren, okutup ezberletip, haydi sen yetiştin, al diplomanı çık, diye dışarı atan okul anlayışı bırakılmıştır. Fakat, dünyanın en geri toplumu olmadığımız halde, bizim çocuklarımız hâlâ bu metotla yetiştirilmektedirler. Fiziği, kimyayı sadece kitaptan, coğrafyayı, matematiği sadece kitaptan, hattâ tarımı ve ticareti bile sadece kitaptan ezberleyip yetiştirmektedirler. Daha doğrusu, biz çocuklarımızı yetiştirdik farz etmekteyiz. Bu çok sıkıcı yolculuğu bitirdikleri zaman çocuklarımızın kasketlerini nasıl tavana fırlattıklarını, kendilerine göre bir förenle ders kitaplarını nasıl yaktıklarını hep biliriz. Kızıl meydanındaki 555 K. mitingi kadar anlamlı olan bu kitap yakma gösterileri, ne yazık ki, pek az eğitimciye bir şeyler sezdirir. Eğitimcilerin çoğunluğu, hay huy içinde geçen bir yazdan son-

ra, tekrar, aynı kitaplarla, aynı metotlarla eski şarklarına devam ederler. Ondan sonra da biz, oturur, işlerimizin hâlâ niçin yoluna girmediğini düşünür, üzülürüz.

Eğer Türk toplumunda bir değişiklik, bir canlanma yaratmak istiyorsak, önce okullarımızı köhnemiş "Kitap Okulları" olmaktan kurtarmalıyız. İnsan oğlunu yetiştirmede, kitap kadar, işin, oyunun, eğlencenin, gezinin, inceleme ve araştırmanın yeri olduğunu görmeliyiz. Kitapta yazılı olan ezberliyerek, öğretmenin kitaptakinden pek farklı olmayan söylediklerini dinliyerek ve sadece bunlarla yetiştirdiğimiz çocuklar, biraz işe, araştırmaya, incelemeye, yani daha çok etkinliğe yönettirilirse, daha becerikli, daha kişilikli olurlar. Doğmalara bağlanmazlar. Her propagandayı yutmazlar. Yerinde kafalarını, yerinde kollarını kullanmayı öğrenirler. Daha namuslu olurlar. Daha cumhuriyetçi, hürriyetçi, yani daha iyi yuttaşlar olurlar. Güclükleri yenerler, çıkmazlardan daha kolay kurtulurlar. Açlığa, yoksulluğa düşmezler. Bir ufacık yorgan ığnesini bile, babaları, dedeleri gibi dışardan almak zorunda kalmazlar.

Eğitim görevlileri, yüksek sorunlular, bunu ne kadar erken anlarsa, ulusları için o kadar iyi olur. Bugün yürütülen yanlış eğitim anlayışının etkisi, en az yirmi yıl sürer. Bunun gibi, bugün iyi bir eğitim yolu tuturabilirsek verimini ancak yirmi otuz yıl sonra tophıyabiliriz. "Yatırım" sözü, bu anlamda, en çok eğitim işlerine yakışır. Hiç duraklamadan "Eğitim—Yatırım" diyebiliriz.

Kurucu Meclisin toplanmasından bir gece önce, yeni bir İlköğretim Kanunu çıkardık. Tasarısı, altı yedi yıl önce hazırlanan, şimdi de ayrı bir yazı konusu olabilecek birtakım boşluklarla çıkan bu kanun, köy okulları yapımını Milli Eğitim Bakanlığından alıp Bayındırlık Bakanlığına yükledi. İyi yürütülürse böyle de olur. Aleyhte bulunmak istemiyorum. Biz, biziz. Aynı kanunun sonunda, köylerimizin kaç yılda okula kavuşturulacağını her yıl kaç okul yapılacağını gösteren bir de çizelge var. Daha öncelerde olduğu gibi, bunu da hemen gevşetir ve ihmal edersek, Bayındırlık değil, söz gelişi, Savunma Bakanlığı da yüklense sonuç değişmez. İyi diyelim de iyi olsun. Milli Eğitimin il ve ilçelerdeki, okul yapımında hayli tecrübe biriktirmiş görevlileri de, bu işle ilgilerini kesmezlerse daha iyi olur.

Önümüzdeki yıl köy okulu yapımına ayrılan para da geçmiş yıllardan biraz fazla: İki yüz milyon. Millet gücünü harekete geçirip halk yardımını da sağlasak bu parayla, her şeyiyle en az dört bin köy okulu yapmak mümkündür. Haydi biraz daha iyi okullar yapalım, üç bin olsun. İyi okul, köyün büyüklüğüne küçüklüğüne göre yeter sayıda dersliği, işliği, bahçesi, arılığı, kümesi, oyun yeri, bir kitaplığı, bir de öğretmen evi bulunan okuldur. Halbuki Milli Eğitim Bakanlığı, böyle düşünmüyor. Bayındırlık Bakanlığında istediği okul tiplerinde, derslik var, son derece yetersiz birer öğretmen lojmanı var, hattâ, Sam Amca'nın gönderdiği süttozlarını koymak için birer depo var da, köy çocuklarının eğitileceği bu okullarda işliğin, bahçenin, suyun adı yok. İşliksiz, ahırsız, kümessiz; "bir derslik, bir karatahta" okullar çok gerilerde kaldı diye boşa kendimizi avutuyoruz. Bakanlığımızın istediği, hâlâ budur. Yani, dünyanın en az elli yıl önce bıraktığı okul tipi. Hâlâ kafası işe yaramaz şeylerle doldurulmuş, güdük kollu kâtip efendiler mi yetiştirmek istiyoruz acaba? Halbuki bir köy okulu için, Milli Eğitim Bakanlığının hesaba katmadığı bu işliklerin, bu arılık, ahır, küme gibi tesislerin sayılmayacak kadar faydası vardır. Eksik bir eğitim anlayışıyla, iki yüz milyonu isabetsiz yatırıyoruz. Bunun doğuracağı zarar ise, iki yüz milyonla kıyaslanmayacak kadar büyüktür.

devrimi Şah'a dış düzenlere fazla güvenmemek gerektiğini gösterince, Tahran hükümeti Moskova ile bozulan bağışlarını yeniden düzenlemek ve iç durumu kuvvetlendirmek için de yeni seçimlere gitmekten başka çare görememiştir.

Şah içerideki durumunu kuvvetlendirmek için yeni seçimlere gideceğini açıklayınca, Şahın izlediği siyasete şu ya da bu sebeplerle muhalif olanlar açıkça bir siyasî parti halinde birleşmenin güçlüklerini bildikleri için bağımsızlık bayrağı altında toplanmışlar ve 1960 Ağustosunda yapılan seçimlere, İran'ın eski Maliye Bakanlarından ve Washington Büyükelçilerinden Ali Amini ile Muzaffer Bahaî'nin önderliğinde katılmışlardır. Bunların seçim kampanyaları içeride dış yardımlardan bağımsız, milliyetçi bir sosyalizm, dış politikada da tarafsızlık ilkeleri üzerine kurulmuştu. Fakat bu seçimler sırasında idarenin yaptığı baskılar o kadar fazla olmuştur ki yalnız bağımsızlar değil, Halk Partisi lideri Esadullah Alâm bile seçimlere itiraz etmekten kendini alamamış, bu arada bir siyasî parti kurmak isteyen Muzaffer Bahaî Bahaî de iki haftadan fazla bir süre için hapse atılmıştır. Fakat sonunda, din ve ticaret adamlarının da muhaliflerin tarafını tutması üzerine Şah, Dr. İkbâl'i işbaşından uzaklaştırarak seçim sonuçlarını iptal etmekten başka çare görememiştir.

Din ve ticaret adamlarının muhaliflerin yanında yer alması, Şah için çalan tehlike çanlarının en önemlilerinden biri olmak gerekir. Gerçekten bu, İran'daki orta sınıfın da halinden memnun olmadığını göstermektedir. Bugünkü rejim kuvvetini orta sınıftan aldığına göre, bunun sebepleri üzerinde dikkatle durmalıdır. Bu sebeplerin başında İran'ın sanayileşmesi için ülkenin her tarafında aynı zamanda başlanan iyi düzenlenmemiş kalkınma projelerinin yarattığı enflasyon gelmektedir. Bunun sonucu olarak hayat pahası yükselmiş, orta sınıfın geçimi güçleşmiştir. Diğer yandan, aynı sanayileşme hareketinin İran'da sosyal tabakalar arasında büyük bir farklılaşma yarattığına, bir yandan gittikçe genişleyen bir işçi sınıfı ortaya çıkarırken, diğer yandan iyi ödenmeyen aydınları yavaş yavaş onla-

ra yaklaştığına şüphe etmemek gerektir.

Kısaca, bazı mahallî özellikler dışında, İran bugün birçok Orta Doğu dev-

letlerinin ortak meseleleriyle karşı karşıyadır. Bu meselelerin çözümü için de, ne yazık ki, yalnız iyi niyet yetmemektedir.

İncelemeler

Anayasayı İhlâl Davası Münasebetiyle

Anayasayı ihlâl dâvası münasebetiyle, 7468 sayılı «Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat Encümenlerinin vazife ve salâhiyetleri hakkında Kanun» üzerinde bazı düşünceler.

Ergun ÖZBUDUN

Bilindiği gibi, sâkıt D.P. iktidarının, anayasamızı ve insan haklarını zedeleyen hareketlerinin son safhasını 7468 sayılı kanun teşkil etmektedir. Fikrimizce bu kanun, sadece anayasanın basit bir ihlâli olmakla kalmamış, fakat 1924 Anayasasının temel prensiplerini ve demokratik hükümet mekanizmasını çok ciddi şekilde sarsıntıya uğratacak bir vahamet arz etmiştir.

Kanunun Anayasaya aykırı olup olmadığını iki yönden incelemek zammızca doğru olur.

a) «C.H.P. ve bir kısım basının faaliyetleri» bir meclis tahkikatına konu olabilir mi?

b) Bir meclis tahkikat komisyonuna, 7468 sayılı kanunda derpiş edilen yetkiler verilebilir mi?

I ... «C.H.P. ve bir kısım basının faaliyetleri» bir meclis tahkikatına konu olabilir mi?

Umumî olarak meclis tahkikatı müessesesine şu gayelerle müracaat edilmektedir:

a) Hükümetin murakabesi maksadıyla,

b) Çıkarılması düşünülen bir kanuna mesned teşkil edecek bilgileri toplamak maksadıyla,

c) Meclise, meselâ seçim tutanaklarını incelemek veya Parlâmento imtiyazlarına karşı vâki ihlâlleri cezalandırmak gibi, bazı «kazaî» yetkiler tanınmışsa, bu kazaî kararlara mesned olarak malûmatı toplamak maksadıyla.

Memleketimize gelince, meclis tahki-

katı müessesesine Anayasamızın 22 nci maddesinde işaret edilmiştir. «Sual ve istizah ve meclis tahkikatı meclisin cümle salâhiyetinden olup şekli tatbiki Nizamnamei Dahilî ile tâyin olunur». Maddenin matlabı «murakabe» dir. Şu halde bizde meclis tahkikatı usulüne ancak hükümetin murakabesi maksadıyla başvurulabilecektir. Esasen İç Tüzüğün 169, 170, 171 ve 176 nci maddelerinde hep hükümetin murakabesi maksadıyla yapılacak tahkikattan bahsedilmiştir. Bu durumda memleketimizde hükümetin murakabesinden gayri gayelerle, meselâ müstakbel bir kanuna mesned olacak bilgileri toplamak maksadıyla bir meclis tahkikatı yapılamayacaktır. Bazı yabancı memleketlerde, ezeümle A.B.D.'nde bu şekilde bir tahkikat faaliyeti, kongrenin kanun yapma yetkisinin zaruri bir mütemmi mi sayılmaktadır. Ancak anayasamız, meclis tahkikatını, hükümetin murakabesi vasıtalarından biri olarak göstermekle, bu usulün tatbik sahasını tehdit etmiştir. Bu itibarla memleketimizde anayasanın işaret ettiği başka bir gaye ile, yani doğrudan doğruya hükümetin murakabesini hedef tutmayacak şekilde bir meclis tahkikatı yapılamaz.

İç Tüzüğün 177 nci maddesinde ise, «Meclis bir madde hakkında re'sen malûmat edinmek isterse bir Tahkikat Encümeni teşkil edilir veyahut mevcut encümenlerden biri bu vazife ile mükellef olur» denilmektedir. Bilindiği gibi,

C.H.P. ve bir kısım basının faaliyetleri hakkındaki tahkikat da bu maddeye istinad ettirilmiştir.

Yukarıda izahına çalıştığımız esaslar muvacehesinde, 177 nci maddeye göre açılacak bir meclis tahkikatı ne gibi hususlara taallük edebilir? Diğer bir deyimle böyle bir tahkikatın konusu ne olabilir? Sayın Prof. Hüseyin Nail Kubah'ya göre (27 Nisan 1960 tarihli Ulus gazetesindeki beyanati), 177 nci maddenin derpiş ettiği tahkikat, «B.M. Meclisi'nin bütün icra ve idare teşkilâtı üzerinde haiz bulunduğu umumî murakabe selâhiyetinin neticesi olarak âmme hizmetlerinin yolunda ifa edilip edilmemesinin Meclise öğrenilmesini hedef tutan tahkikattır... Binaenaleyh bu selâhiyetin şümulü içine yalnız âmme idareleri ve müesseseleri ile alakalı faaliyetler ve şahıslar girebilir... Her çeşit hususi teşekküllerin faaliyetleri ve resmî sıfatı haiz olmayan şahıslar, B.M. Meclisi'nin tahkikat selâhiyeti çevresine ancak vekillerle, âmme idareleri ve müesseseleriyle ilgili bir tahkikat dolayısıyla girebilirler». Sayın Profesörün bu görüşüne tamamen iştirak etmekteyiz. Meclis tahkikatı anayasamızda sadece bir «murakabe vasıtası» olarak yer aldığına ve 177 nci maddenin matlâbı da «mes'uliyeti mucibolmayan işler hakkında tahkikat» olduğuna göre, 177 nci maddeye göre açılacak bir tahkikat, ancak, vekillerin mes'uliyetini gerektirmemekle beraber, gene de âmme hizmetleriyle ilgili hususlara taallük edebilir.

B.M.M.'nin günümüze kadarki tatbikatı da, hususi şahısların ve teşekküllerin faaliyetleri hakkında meclis tahkikatı açılmıyacağı görüşünü teyid etmektedir. 1948'denberi İç Tüzüğü'nün 177 nci maddesine dayanılarak yapılan meclis tahkikatı talepleri, hep âmme hizmetleriyle ilgili hususlara taallük etmiştir.

Meclisin, hükümeti murakabe etmekten başka gayelerle, meselâ müstakbel bir kanuna mesned olacak bilgileri toplamak maksadıyla da tahkikatta bulunabileceği bir an için farzedilse bile, C.H.P. ve bir kısım basının faaliyetleri hakkındaki tahkikatın meşruluğunu kabul etmeye gene imkân yoktur. Zira kanunun metninden, tahkikatın gayesinin müstakbel bir kanun için bilgi toplamak olmadığı açıkça anlaşılmalıdır. Filhakika kanunun 10 uncu maddesine göre «Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat Encümenleri tarafından ya-

pılmış olan tahkikat ilk tahkikat mahiyetindedir». Görülüyor ki, tahkikat, bir kanun çıkarılmasına yani «teşrii» bir ameliyeye değil, fakat komisyonun, suçlu gördüğü şahıslar hakkında lüzum-u muhakeme kararı vererek onları mahkemeye sevketmesine yani «kazaî» bir ameliyeye müncer olacaktır. Kısacası tahkikat, gayesi bakımından «teşrii» değil, «kazaî» bir tahkikat mahiyetindedir. B.M.M.'nin bu nevi kazaî bir tahkikat yapmaya niçin yetkili olmadığını, komisyona verilen yetkilerin incelenmesine tahsis ettiğimiz ikinci kısımda göreceğiz.

..

II — Bir meclis tahkikat komisyonuna 7468 sayılı kanunda derpiş edilen yetkiler verilebilir mi?

Komisyona kazaî yetkiler verilmesi:

Kanunun birçok hükümleri, tahkikat komisyonlarına tamamen kazaî mahiyette yetkiler tanımıştır. Ezeümle 1 inci maddeye göre, «Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat Encümenleri ve naip olarak vazifelendirecekleri Tâli Encümenler, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, Askerî Muhakeme Usulü Kanunu, Basın Kanunu ile diğer kanunlarda Cumhuriyet Müddeiumumisine, sorgu hâkimine ve askerî adli âmirlere tanınmış olan bileümle hak ve selâhiyetleri haizdir». Keza 10 uncu madde, «Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat Encümenleri tarafından yapılmış olan tahkikat ilk tahkikat mahiyetindedir» yolunda bir hüküm ihtiva etmektedir. Gerçi kanunun çıkarılışı sırasında ve ondan sonra D.P. çevreleri, komisyonun ceza vermeye yetkili olmadığını, görevinin sadece tahkikattan ve suçlu gördüklerini mahkemeye sevketmekten ibaret bulunduğunu, binaenaleyh bu yetkilerin «kazaî» mahiyette sayılmıyacağını ileri sürmüşlerdir. Ancak komisyon bizzat ceza vermeye yetkili olmasa bile, ittihaz edeceği lüzum-u muhakeme kararlarının, mevcut şartlar muvacehesinde, mahkemeler için ne derece ağır bir baskı teşkil edeceği aşîkârdır. Saniyen «kazaî» faaliyeti sadece hüküm vermektir ibaret telâkki etmeye imkân yoktur. İlk tahkikat faaliyetinin «kazaî» mahiyet taşımadığını iddia etmek, hakikat ve mantıkla zerre kadar ilgisi olmayan gülünç bir iddihadır. Bu itibarla komisyona verilmiş olan bu yetkilerin «kazaî» mahiyet taşıdığına şüphe edilemez.

Oysa ki B.M.M.'ne veya onun bir komisyonuna kazaî yetkiler vermek, a-

nayasamızın kazaî görevi ayrı ve müstakil bir organa veren hükümleri ile tamamen tezat halindedir. Meselâ Anayasamızın 8 inci maddesi «Hakkı kaza, millet namına, usulü ve kanunu dairesinde müstakim mehakim tarafından istimal olunur» demektedir, 54 üncü madde hâkimlerin, dâvaların muhakemesinde ve verecekleri hükümlerde her türlü müdahalelerden âzade olduklarını ve mahkeme kararlarını ne B.M.M.'nin, ne de İcra Vekilleri Heyetinin hiçbir suretle tebdil, tağyir ve tehir edemeyeceğini beyan etmekte, 83 üncü madde ise hiç kimsenin kanunen tâbi olduğu mahkemenin başka bir mahkemeye sevkolunmayacağını bildirmektedir. Bu hükümler karşısında B.M.M.'ne veya onun bir komisyonuna, Anayasada sarîh şekilde derpiş edilenler (M. 26) dışında kazaî yetkiler vermek anayasamızın bâriz bir ihlâlini teşkil eder.

B.M.M.'nin zamanımıza kadarki tatbikatı da, meclis tahkikat komisyonlarının kazaî faaliyette bulunamayacağı fikrini kuvvetlendirmektedir. Nitekim 19/1/1949 tarihinde Kayseri milletvekili Fikri Apaydın'ın (T.D., s. 152-154), 22/3/1950 tarihinde İstanbul milletvekili Senihi Yürüten'in (T.D., s. 685, 705-707) 177 nci maddeye müstenid tahkikat taleplerinin görüşülmesi sırasında ilgili bakanlar, mevzu bahis meselelerin adli mercilerce tetkik edilmekte bulunduğunu, bu itibarla bu konularda meclis tahkikatı açılmasının doğru olmayacağını beyan etmişler ve neticede tahkikat talepleri reddedilmiştir. Görülüyor ki, B.M.M. tatbikatında da, kazaî mercilere ait hususlara Meclisin müdahale etmemesi hususunda kuvvetli emsaller mevcuttur.

Komisyona icraî yetkiler verilmesi:

Kanunun komisyona vermiş olduğu bir kısım yetkilerin kullanılışı da, maddî bakımdan ya bir kazaî tasarruf veya sübjektif tasarruf teşkil etmektedir. Meselâ «tahkikatın selâmetle cereyanını temin maksadıyla her türlü neşriyatın yasak edilmesine», «neşir yasağına riâyet edilmemesi halinde mevkute veya gayrimevkutenin tabî veya tevziinin men'ine», «mevkute veya gayrimevkutenin toplatılmasına, mevkutenin neşriyatının tatiline veya matbaanın kapatılmasına karar vermek» (M. 2 a, b, c)... Basın Kanunumuzda bu gibi yetkiler kazaî mercilere verilmiştir. Esasen bu tasarrufların cezaî mahiyeti gözönünde bulundurulursa, bunların maddî bakımdan da birer kazaî tasarruf teşkil ettiği

neticesine varılabilir. Halbuki yukarıda izah ettiğimiz veçhile B.M. Meclisine veya onun bir komisyonuna kazaî yetkiler vermek anayasaya aykırıdır.

Bu tasarrufların kazaî tasarruf değil, sübjektif mahiyette birer idarî tasarruf olduğu kabul edilse bile, meclisin gene bunları ittihaz etmeye hakkı olmamak gerekir. Çünkü kaideten sübjektif tasarruflar, devletin icra ve idare fonksiyonuna dahildir. Teşri organının, anayasada sarahaten derpiş edilenler dışında sübjektif tasarruflar ittihaz etmesi, bütün modern devletlerde kabul edilmiş bulunan iş bölümü prensibine aykırı olur. Nitekim anayasamız da kuvvetler birliğini kabul etmekle beraber, iş bölümü prensibine yer vererek B.M.M.'nin icra yetkisini bizzat değil, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu vasıtasıyla kullanabileceğini ifade etmiştir (M. 7). Binaenaleyh B.M.M. hiçbir zaman icra organının yerine kaim olarak onun fonksiyonuna giren tasarruflarda bulunmaya yetkili değildir. Gerçekten B.M.M.'nin veya bir komisyonunun bizzat icra fonksiyonunda bulunmasından, pratik alanda da pek büyük mahzurlar çıkmaktadır. Zira icra organının tasarrufları siyasi ve kazaî murakabeye tâbi olduğu halde, B.M.M.'nin veya Tahkikat Komisyonlarının faaliyetleri hiçbir şekilde murakabeye bağlı bulunmamaktadır. Nitekim 7468 sayılı kanunun 9 uncu maddesi, «Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat Encümenlerince ittihaz olunan tedbir ve kararlar kat'î olup aleyhine itiraz olunamaz» demekle, komisyonun kararlarına karşı her türlü müracaat yolunu kapamıştır. Böyle bir hükmün, devletin bütün tasarruflarının kazaî murakabeye tâbi bulunmasını gerektiren hukuk devleti anlayışından ne kadar uzak olduğunu izaha bile lüzum yoktur. Nihayet Sayın Prof. Tunaya'nın da isabetle işaret ettiği gibi (27 Nisan 1960 tarihli Ulus gazetesindeki beyanati), B.M.M.'nin 1920-23 yılları arasında bizzat icraî ve kazaî tasarruflarda bulunmuş olması da, 7468 sayılı kanunu meşru kılmaya yetmez. Zira evvelâ 1921 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu bugün mevcut değildir. Bu kanun 1923'de kısmen değiştirilmiş, 1924 Anayasamızla da kaldırılmış ve bu suretle hükümet sistemimize parlâmanter unsurlar ilâve edilmiştir. Saniyen Birinci B.M.M., «fevkalâde salâhiyeti haiz» bir meclis, bir ihtilâl meclisi idi. Bu itibarla «B.M. Meclisinin 1920-23 arasında yapabildiklerini

bugün de yapabileceğini iddia etmek, hukuken imkânsızdır».

Komisyonla teşri yetkiler verilmesi:

7468 sayılı kanunun 2 nci maddesinin (d) fıkrası, «siyasi mahiyet arzeden toplantı, hareket, gösteri ve emsali faaliyetler» hakkında tedbir ve karar almak; (e) fıkrası da «takkikatın selâmetle intacı için lüzumlu göreceği biçimle tedbir ve kararları ittihaz» etmek yetkilerini tahkikat komisyonlarına vermektedir. Bu yetkilerin kullanılması da, ya bir sübjektif tasarruf (Meselâ muayyen bir toplantıya müsaade verilmemesi) veya bir kaide-tasarruf (Meselâ umumî olarak siyasi faaliyetin, toplantıların veya muayyen neviden neşriyatın yasak edilmesi) teşkil edebilir. Teşri organının, normal olarak icra ve idare fonksiyonuna dahil bulunan sübjektif tasarruflar ittihaz etmeye kaideten yetkili olmadığını yukarıda izaha çalışmıştık. Burada Meclis tahkikat komisyonlarına kaide-tasarruflar ittihaz etme yetkisinin verilmesinin de anayasamızla kabil-i telif olmadığı noktası üzerinde duracağız. Filhakika Anayasamızın 6 nci maddesine göre «Meclis, teşri salâhiyetini bizzat istimal eder». Demek oluyor ki Meclis, teşri yetkisini, bir kanunla dahi olsa, hiçbir makama ve bu arada kendi seçtiği bir komisyona devredemeyecektir. Binaenaleyh tahkikat komisyonlarına, umumî, objektif, gayrı şahsî mahiyette tasarruflarda bulunmak, kaide koymak yetkisini veren hükümler anayasaya aykırıdır. Kaldı ki, bu tasarrufların âme hürriyetlerini (Meselâ basın ve toplanma hürriyetleri) zedeleyecek mahiyette olması halinde, hürriyetlerin sınırının ancak kanun vasıtasıyla tesbit ve tâyin edilebi-

leceğini ifade eden Anayasamızın 68 inci maddesi de ihlâl edilmiş olmaktadır.

Basın ve söz hürriyetlerinin ihlâli:

Kanunun 3 üncü maddesi, «Tahkikat Encümenlerince ittihaz olunan tedbir ve kararlara her ne suretle olursa olsun muhalefet edenler»in cezalandırılacağını bildirmektedir. «Her ne suretle olursa olsun muhalefet» tâbirinden, komisyonların faaliyetleri hakkındaki sözlü ve yazılı tenkidlerin de cezayı müstelzim olacağı intibai hâsıl olmaktadır. Bu da, basın ve söz hürriyetlerini Türklerin tabii hukukundan kabul eden Anayasamızın 70 inci maddesine aykırıdır. Gerçi 68 inci madde gereğince hürriyetlerin sınırının kanunla tesbit edileceği iddia olunabilirse de, bir kanunun Anayasada zikredilen hürriyetleri «tamamen» yokedecek, tahrip edecek hükümler ihtiva etmesi şüphesiz ki teeviz edilemez.

Dilekçe hakkının iptali:

Nihayet kanunun, «Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat Encümenlerince ittihaz olunan karar ve tedbirler kat'î olup aleyhine itiraz olunamaz» yolundaki 9 uncu maddesi de, vatandaşların B.M.M.'ne dilekçe ile şikâyette bulunmak hakkını ortadan kaldırır görünüşünden, Anayasamızın 82 nci maddesine aykırıdır.

Bütün bu izahatımızdan anlaşılacaktır ki, 7468 sayılı kanun, teşri, icra ve kaza salâhiyetleri ile mücehhez, hiçbir makama karşı mes'ul olmayan ve hiçbir murakabeye tâbi bulunmayan bir organ ihdas etmek suretiyle, normal hükümet mekanizmamızı felce uğratmaya teşebbüs etmiş ve anayasamızı çok ağır ve ciddî surette ihlâl etmiştir.

Türk - Sovyet Münasebetleri (1923-1960)

Türk - Amerikan Yakınlaşması ve Sovyetler Birliği

İkinci Cihan Savaşı sonrası devresinde Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye yönelttiği tenkitlerin başında, Türkiye'nin A.B.D. ile kurduğu sıkı bağlar gelmektedir.

Gerçekten, bu iki devlet arasındaki bağların İkinci Cihan Savaşından son-

A. Halûk ÜLMAN
ra çok geliştiğine şüphe yoktur. Türkiye ile A.B.D. arasındaki bağlar, İkinci Cihan Savaşının başladığı günlere kadar, önemsiz bazı ticaret bağlantıları olmaktan öteye gidememiştir. Bunun, iki ülkeyi ayıran coğrafi uzaklıkla beraber, önemli bazı sebepleri vardır. Ko-

numuzun dışında kaldığı için bu sebeplerin üzerinde uzun boylu duracak değiliz. Ancak şu kadarını söyleyelim ki A.B.D.'nin İkinci Cihan Savaşının başına kadar izlediği yalnızlık politikası, Türkiye ile sıkı bağlar kurmasını önleyen sebeplerin başında gelmektedir. İlk kuruluş günlerinden başlayarak kendini dünya meselelerinin dışında tutmaya çalışan A.B.D., önce Osmanlı İmparatorluğu ile sıkı siyasî bağımlılar kurarak Avrupa diplomasisinin en dikenli meselelerinden birine karışmak istemiş, Birinci Cihan Savaşı içinde bir süre ayrılmak zorunda kaldığı yalnızlık politikasına tekrar döndükten sonra da, bütün Avrupa ülkeleriyle olduğu gibi, genç Türkiye Cumhuriyetiyle de yakın diplomatik münasebetlere girişmekten kaçınmıştır. Birinci Cihan Savaşı sonrası düzeni kurulurken A.B.D., Türkiye konusunda, ancak Amerikan vatandaşlarının çıkarını yakından ilgilendiren iki nokta üzerinde durmuştur: Bunların birincisi kapitülasyonların, bu arada Türkiye'deki Amerikan din ve eğitim kurumlarının çalışma bağımsızlığının olduğu gibi korunması, ikincisi de Türk Boğazlarından geçecek ticaret gemilerine barışta ve savaşta geçiş serbestliğinin sağlanmasıdır (1). İki devlet arasındaki bağlar iki cihan savaşı arasındaki devrede de çok sıkı olmamıştır. Yabancı devlet uyruklarına büyük çıkarlar sağlayan kapitülasyon ayrıcalıklarının Lausanne barışı ile tarihe karışması A.B.D.'nde büyük tepkiler yarattığı ve bu devre içindeki Türk - Amerikan münasebetlerini gerginleştirdiği gibi (2), Cumhuriyet hükümetinin Lausanne'dan sonra Türkiye'deki Amerikan öğretim kurumlarını millî kanunlara uygun bir duruma sokmak için aldığı tedbirlere karşı Amerikan hükümetinden yükselen itirazlar da iki devlet arasında bir anlaşmazlık havası yaratmıştır (3).

Bütün bunlara rağmen, Türkiye iki cihan savaşı arasındaki devrede A.B.D. ile dostluk bağları kurmak istemiştir. Çünkü Türk hükümeti iktisadî gelişmesi için gerekli yabancı sermaye bakımından A.B.D.'ne büyük ümitler bağlıyor ve özel Amerikan sermayesini Türkiye'ye çekmek istiyordu (4). Nitekim Türk hükümeti, 1931 yılı başlarında, Amerikan malî çevreleriyle Türkiye'ye yatırılacak özel Amerikan sermayesi konusunda temaslarda bulunmak ve 50 - 100 milyon dolarlık bir kredi temin etmek üzere Şükrü Saraçoğlu'nu A.B.D.'ne

yollamıştır. Fakat Saraçoğlu'nun bu seyahati isteneni sağlıyamamış ve Amerikan özel sermayesi Türkiye'ye rağbet etmemiştir. Aynı seyahatin, Türkiye'nin Batıya bağlanmasından korkan Sovyetler Birliği tarafından endişe ile karşılandığını bundan önceki yazılarımızdan birinde söylemiştik (5).

İKİNCİ CİHAN SAVAŞI SONUNDA A.B.D.

İkinci Cihan Savaşı sonrasındaki Türk - Amerikan yakınlamasını anlayabilmek için, Sovyetler Birliği'nin Türkiye üzerine yapmaya başladığı baskı kadar A.B.D.'nin o günlerde karşı karşıya bulunduğu sorumluları da bilmek gerekir. Gerçekten, 1945 yılı ortalarında Türkiye Sovyetler Birliği karşısında bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumaya çalışırken A.B.D. de milletlerarası alanda büyük sorunlarla karşı karşıya bulunuyor ve İkinci Cihan Savaşına katıldığı güne kadar izlediği yalnızlık politikasına artık bağlı kalamıyacağını anlamaya başlıyordu.

Bir kere, A.B.D. İkinci Cihan Savaşı içinde dünyanın hemen her tarafına silâhlı kuvvetler yollamıştı ve bu kuvvetlerin, buldukları bölgede barış ve düzeni sağlamak için, savaşın bitmiş olmasına rağmen bir süre daha anavatanına dönemeyecekleri anlaşılıyordu. İkinci olarak, Amerikan idarecileri daha savaş devam ederken savaş sonu dünya düzenini kurmak ve korumak amacıyla milletlerarası bir kurumun, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının kurulmasına öncülük etmişler ve savaşı yürüten büyük devletlerden biri olarak A.B.D.'ne Güvenlik Konseyindeki beş devamlı koltuktan birini ayırmışlardı. Nihayet, İkinci Cihan Savaşı sonunda dünya dengesinde büyük değişiklik olmuştu. Bu savaşın öncesinde siyasî ve iktisadî bakımdan çok kuvvetli görünen Avrupa devletleri savaştan yorgun ve bitkin bir halde çıkıyorlar ve A.B.D.'nin yardım olmadan, kendilerine yöneltilen yeni bir tehdide karşı koymak şöyle dursun, iç düzenlerini bile yeniden kuramayacak durumda bulunuyorlardı.

İKİNCİ CİHAN SAVAŞI SONUNDA TÜRKİYE

Türkiye'yi İkinci Cihan Savaşı sonunda dünyanın en kuvvetli devleti görünen A.B.D.'ne yaklaşmaya zorlayan etken, üzerine hergün biraz daha fazla göken Sovyet baskısıdır.

İkinci Cihan Savaşının sona erdiği günlerde bağımsızlık ve egemenlik haklarından fedakârlık yapmadan kabul edemeyeceği bazı Sovyet istekleri karşısında kalan Türkiye'nin, silâhlı bir Sovyet saldırısına uğradığı takdirde tek başına da olsa bu saldırıya karşı koymak azminde olmakla beraber, A.B.D.'nin desteğini aradığını geçen yazımızda söylemiştik (6). İlk günlerde, arandın yalnız diplomatik destek olmuştur. Gerçekten gene geçen yazımızda söylediğimiz gibi, 7 Temmuz 1945 de Amerikan Dışişleri Bakan yardımcısından Mr. Grew ile bir görüşme yapan Türk Büyükelçisi Hüseyin Ragıp Baydur, A.B.D.'nin Sovyetler Birliği nezdinde teşebbüse geçmesini sağlamaya çalışmakla yetinmiştir.

İkinci Cihan Savaşı sonundaki Sovyet davranışının Türkiye bakımından en önemli sonucu, ordusunu savaşın bitmesine rağmen savaş mevcudu üzerinde tutmak zorunluluğu olmuştur. İkinci Cihan Savaşı bittikten sonra olağan duruma dönmek, savaş içinde çok genişleyen ordusunun bir kısmını terhis etmek, millî ekonomisini yeniden düzenlemek ve geliştirmek istemesine rağmen, Sovyet baskısı buna imkân vermemiş ve Türkiye, iktisadî güçlükler pahasına, ordusunu savaş mevcudu üzerinde tutmak zorunda kalmıştır. Diğer yandan, savaş sırasında yükselen ihraç fiyatlarında savaşın bitmesiyle beliren düşmeler, Türkiye'nin iktisadî durumunu büsbütün güçleştirmiştir. Böyle olunca, Türkiye'nin İkinci Cihan Savaşı sonunda karşılaştığı meseleleri şöyle özetlemek mümkündür:

1. Savaş sırasında yükselen ihraç fiyatlarını olağan seviyeye indirmek,

2. Bir yandan ordusunu savaş mevcudu üzerinde tutarken, diğer yandan da endüstrisini geliştirmek ve yeni çalışma alanları açmak.

Ellerinde 245 milyon dolarlık bir altın ve döviz stoku bulunduğu halde Sovyetler Birliği ile bir savaş ihtimalini düşünerek bu stoku kullanmak istemeyen Türk idarecileri (7), karşılaştıkları iktisadî güçlükleri yenmek için bir yandan uzun vâdeli iç borçlanmalardan, diğer yandan da dış kredilerden faydalanmak yoluna gitmeyi kararlaştırmışlardır (8).

Türkiye İkinci Cihan Savaşı bittikten sonra iktisadî durumunu düzenlemek için A.B.D.'nden ilk olarak 1945 yılı sonlarına doğru ve İhracat-İthalât Bankasının aracılığıyla 300 milyon dö-

larlık bir kredi istemiştir (9). O sırada savaştan ikinci büyük devlet olarak çıkan Sovyetler Birliği de dahil hiçbir başka devletin bir diğerine yardım edecek durumu olmadığına ve hepsi dış yardım için A.B.D.'ne yöneldiğine göre, bu Türk davranışını suçlandırmak için hiçbir akla yakın sebep görünmemektedir. Aneak bu Türk isteğine A.B.D.'nin verdiği cevap, hiçbir devlete bu kadar yüksek bir kredi açılmayacağını söylemek olmuştur (10).

A.B.D. TUTUM DEĞİŞTİRİYOR

Görüldüğü gibi, Sovyet baskısı karşısında kalınca Türkiye'nin zorunlu olarak A.B.D.'nden aradığı diplomatik ve iktisadî destek, başlangıçta, uzun bir süre cevapsız kalmıştır. Fakat bu Amerikan davranışı uzun ömürlü olmamış ve çok geçmeden Amerikan idarecileri, bağımsızlığını koruması isteniyorsa, Türkiye'ye aradığı yardımı yapmak gereğini açıkça görmüşlerdir. Amerikan idarecilerine bu gereği gösteren ve A.B.D.'ni yavaş yavaş Türkiye'ye yaklaştıran, gene savaş sonu Sovyet davranışı olmuştur. Başkan Truman, Dışişleri Bakanı Byrnes için 1946 Ocak ayında hazırladığı bir muhtıradaki şöyle demektedir:

«Sovyetler Birliği'nin Türkiye'yi istilâ ederek Boğazlar bölgesini ele geçirmek istediğine artık hiç şüphem kalmadı. Eğer bu gidise demirden bir yumruk uzatıp «Dur» demezsek, yeni bir savaş çıkacak. Sovyetler Birliği yalnız bir sözden anlıyor: «Kaç tümeniniz var?» (11).

O günlerdeki genel Sovyet davranışının yanısıra, Amerikan idarecilerine bu gerçeği anlatan ve A.B.D.'ne o güne kadar ilgilenmediği Orta Doğu bölgesiyle daha yakından ilgilenmek zorunu duyuran iki olay vardır. Bunların birincisi, Sovyetler Birliği'nin 1945 yılı Aralık ayında iki Gürcü profesörün iddialarına dayanarak bazı Türk illerinin kendisine verilmesi için açtığı kampanyayı şiddetlendirmesi, ikincisi de İran üzerine yaptığı baskılardır. Bir Amerikalı yazara göre, Avrupa başkentleri bu olaylardan birincisine daha büyük bir önem verdikleri halde, Sovyetler Birliği'nin İran üzerine yaptığı baskı Amerikan idarecileri bakımından daha uyarıcı olmuştur (12). Bütün bu olaylar üzerine A.B.D. Türkiye'ye verdiği 2 Kasım 1945 tarihli notada Boğazlar üzerindeki Türk egemenliğini zedeleyecek hiçbir istekte bulunmadığı gibi,

6 Mart 1945 tarihinde de Amerikan donanmasının en büyük zırhlılarından biri olan *Missouri*'yi İstanbul'a yollayacağını açıklamakla İran ve Türkiye üzerindeki Sovyet baskısını cevaplandırmaya çalışmıştır.

SOVYETLER BİRLİĞİ BASKISINI ÇOĞALTIYOR

A.B.D.'nin bu uyarıcı davranışlarına rağmen Sovyetler Birliği'nin Türkiye üzerindeki baskıya son vermemesi, üstelik bir yandan Sovyet basınının *Missouri* konusunda açtıkları sinir savaşı devam ederken, diğer yandan Moskova Hükümetinin 7 Ağustos 1946 tarihli bir nota ile Boğazlarda üs isteğini tekrarlaması, Türkiye'yi daha çok A.B.D.'ne yaklaştırdığı gibi, A.B.D.'ni de daha kesin bir şekilde Türkiye'nin arkasında yer almaya zorlamıştır (13).

O günün Amerikan Donanma Bakanı Forrestal'in anılarında da belirtildiği gibi (14), 7 Ağustos 1946 tarihli Sovyet notası Amerikan idarecilerini güç bir seçim karşısında bırakmıştır:

1. Sert bir protesto ile yetinerek Sovyetler Birliği'ni Türkiye ile başbaşa bırakmak,

2. Kararlı bir tavır takınarak, sonuçları ne olursa olsun Türkiye'yi desteklemek.

Türkiye'nin Sovyet hâkimiyeti altına girmesinin kısa bir süre sonra o sırada iç düzeni çok bozuk olan Yunanistan'ı da aynı akıbete uğratacağını, Türkiye ve Yunanistan Sovyet hâkimiyeti altına girdikten sonra bütün Akdeniz ve Orta Doğu dengesinin bozulacağını ve bu bölgelerdeki ulaştırma yollarının tehlikeye düşeceğini anlatan Amerikan idarecileri, uzun düşüncelerden sonra, *silâhlı bir çatışma pahasına da olsa*, Sovyetler Birliği karşısında Türkiye'yi desteklemeye karar vermişlerdir (15).

Aneak burada şu noktaya önemle işaret etmek gerekir: Sovyetler Birliği'nin davranışı ne olursa olsun, Amerikan kamu oyunun Birleşmiş Milletler düzenine bağladığı büyük ümitleri görmezlikten gelemiyen Amerikan idarecileri, hâlâ doğrudan doğruya bir müdahalenin sözünü edememektedirler. Nitekim, Moskova'ya verilen 19 Ağustos 1946 tarihli Amerikan notasında Türkiye'nin Boğazların savunmasında başlıca sorumlu olarak kalması gereği belirtildikten sonra, eğer Boğazlar bir saldırıya da saldırı tehdidinde konu olursa, Amerikan Hükümetinin bunu doğrudan

doğruya bir müdahale için değil, fakat Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından harekete geçilmesi için açık bir sebep sayacağı bildirilmektedir (16).

Türkiye bir Sovyet saldırısına uğrarsa hâlâ doğrudan doğruya bir Amerikan müdahalesi düşünülemediğine, Güvenlik Konseyi de Sovyet vetosu yüzünden işleyemeyeceğine göre, Türkiye için tek güvenilir kuvvet gene kendi ordusu oluyordu. Bu bakımdan, Türkiye A.B.D.'nin diplomatik desteğini kazandıktan sonra da savunma masraflarında hiçbir kısıntı yapamamıştır. Ankara'daki Amerikan Büyükelçisi Edwin G. Wilson 1946 yılı sonlarında Washington'a yolladığı bir raporda, Türkiye'nin Sovyetler Birliği karşısında sonuna kadar savunma durumunda kalamayacağını, bu durumun doğurduğu yüklerin Türk ekonomisi için çok fazla olduğunu yazmaktadır (17). Diğer yandan A.B.D.'nin Moskova Büyükelçisi Bedell Smith de, Washington'a yolladığı 9 Ocak 1947 tarihli raporda aynı konuya dokunmakta, Sovyetler Birliği'nin Türk egemenliğine son vermek istediği hususunda hiç şüphe etmemek gerektiğini, eğer A.B.D. İngiltere ile birlikte Türkiye'ye uzun süreli bir yardım yapmazsa Türkiye'nin Sovyet baskısına dayanamayacağını yazmaktadır (18).

(1) A.B.D.'nin Birinci Cihan Savaşı bittikten sonra Türkiye ile kurulacak münasebetler ve Lausanne Konferansına gözlemci olarak katılan Amerikan temsilcilerinin dikkat edeceği hususlar konusundaki görüşü, Dışişleri Bakanlığının 30 Ekim 1922 tarihli bir muhtırasında tesbit edilmiştir. Bu muhtıra için bakınız: *The Lausanne Treaty, Turkey and Armenia*, New York: American Committee opposed to the Lausanne Treaty, 1926.

(2) Gerçekten, kapitülasyon ayrıcalıklarının tarihe karışmasına kızan Amerikan Senatosu, bağımsız bir Ermenistan devleti için açılan geniş kampanyanın da etkisi altında kalarak, Lausanne Konferansına katılan Amerikan temsilcilerinin Türkiye ile A.B.D. arasında 1917 yılında kesilen bağları yeniden kurmak amacıyla imzaladıkları Lausanne Andlaşmasını tasdik etmemiştir. Bakınız: Philip Marshall Brown, «The Lausanne Treaty», *American Journal of International Law*, Vol. 21 (1927), sh. 502-504.

(3) Okullar üzerinde çıkan anlaşmazlık konusunda geniş bilgi için bakınız: Joseph C. Grew, *The Turbulent Era, A Diplomatic Record of Forty Years, 1904-1945*, Vol. II, Boston: Houghton Mifflin Co., 1952, Chap. 26.

(4) Aynı eser, sh. 835.

(5) *Forum*, No. 150 (1 Temmuz 1960), sh. 9-11.

(6) Bakınız: *Forum*, No. 162 (1 Ocak 1961), sh. 6-7.

(7) Thomas J. Hamilton, «Large U.S. Credit Sought by Turkey», *The New York Times*, April 12, 1946, sh. 5.

(8) Bakınız: Maliye Bakanı Nurullah Esat Sümer'in T.B.M.M. önünde yaptığı 1946 bütçesini takdim konuşması, T.B.M.M.

Tutanak Dergisi, Dönem : VII, Toplantı : 3, Cilt : 20, sh. 80-88.

(9) Cumhuriyet gazetesi, 20 Aralık 1945 ve The New York Times, December 30, 1945. Bu sonuncu gazetenin April 13, 1946, tarihli sayısında çıkan bir habere göre ise, bu miktarın 500 milyon dolar olması gerekmektedir.

(10) Thomas J. Hamilton'un sözü geçen yazısı.

(11) Harry S. Truman, Memoirs, Vol. II, New York : Doubleday and Co., 1956, sh. 552.

(12) Ann O'Hare McCormick, «In Peace as in War, Turkey is at the Crossroads», The New York Times, March 9, 1946, sh. 12.

(13) James Reston, «U.S., Russia Join Issue on Dardanelles Fate», The New York Times, October 6, 1946, Section : IV, sh. 5.

(14) Walter Millies (ed.), The Forrestal Diaries, New York : Viking Press, 1951, sh. 191.

(15) Joseph M. Jones, The Fifteen Weeks, New York : The Viking Press, 1955, sh. 63-64.

(16) Bu notanın metni için bakınız : The Department of State Bulletin, September, 1946, sh. 421-422.

(17) Harry S. Truman, adı geçen eser, sh. 97.

(18) The Forrestal Diaries, sh. 191.

Serbest Sütun

Türkocakları ve Doktrinler

Ahmet BAHÇECİ

(Geçen sayıdan devam)

Türkocakları ve Türk Milliyetçiliği

Ziya Gökalp'e göre Atatürk «Türkçülüğün en büyük adamıdır». Turancılığın ilk hedefi olan Türkiyeciliği tahakkuk ettirmiştir. «Bugün şeniyet sahasında yalnız Türkiyecilik vardır» der (20). Fakat Türkocakları aksi kanaattir. Onlara göre Atatürk devrinde Türk milliyetçiliği sarsıntı geçirmiştir. Atatürk devri sathiliğin, basitçiliğin, dar kafalılığın, tek tarafılığın, sinik ve hoyrat karakterin yaygın olduğu bir devirdir. Buna delil, Turancılık zihniyetinin Türk aydınları tarafından reddedilmesidir.

Atatürkçü aydın nezdinde millet, tarih, psikolojik ve dil faktörleri yanında coğrafi ve iktisadi nedenleri de zaruri kılalar. Millet teşekkülünde din zaruri bir faktör değildir. Örneğin Lübnan milleti müslüman ve hıristiyan unsurlardan müteşekkildir. Halbuki millet teşekkülünde coğrafi ve iktisadi şartlar zaruri birer unsur durumundadır. Örneğin Arab âlemi, aynı dil ve kültüre mensup olmalarına rağmen birbirinden ayrı bağımsız milletler halinde taazzuv etmişlerdir. Halbuki Türkocakları totaliter bir fikir sistemini temsil etmesi hesabıyla millet teşekkülü hâdisesini ilmi kıstaslardan aşan şekilde izah ediyor. Mefkûrecilere göre «millet, ne irki ne kavmi, ne coğrafi ne siyasi, ne de iradi bir zümre değildir. Millet kendisine mahsus bir harsa malik olan bir zümre demektir» (21). «İmdi millete mensubiyet de, herşeyden önce ve ziyade, bağlı bulunulan hars ile taayyün etmektedir» (22). Bu vaziyete göre millet teşekkülünde coğrafi faktör, yani tarihî şekilde meydana gelmiş toprak bütünlüğü diye birşey yoktur. Her milletin iktisadi bir birlik teşkil ettiği fikri ise hiç vârit değildir. Millet teşekkülünde yegâne şart hars birliğidir.

Türkocaklarının sözlüğünde «hars» kelimesi «mekfûre» yanında gayet önemli bir yer tutmaktadır. Fertleri birleştirip

milletleri meydana getiren «hars denilen şey halktadır» (23). Yalnız halkta olan bu hars nedir? Millî hars, herkesin razı olduğu tabii örflerin mecmuundan ibaretir (24). Millî harsın temel unsuru ise dindir. «Millî harsımızı taharri ederken evvelâ dine müracaat emeldir; çünkü harsın esası dindir» (25). Millî harsı yaratan kimdir? Türkocakları üyelerince «halk» kelimesi çok kullanılır. Hars halkta olduğuna göre, harsı yaratan da halk olmalıdır. Ama Türkocaklarına göre iş böyle değildir. «Millî harsın haliki mefkûredir» (26). «Mefkûre içtimalî bir şe'niyet olduğu için fertler tarafından ibda edilemez; o, içtimalî sebeplerle kendi kendine doğar. Mefkûre mevcut olduğu için, fertler tarafından yalnız keşfedilebilir» (27). Mefkûre hangi temel unsurlardan müteşekkildir? Prof. Osman Turan cevap verir : «.. millî mefkûre din ve devlet, mülk ve millet olmak üzere dört esas unsurdan terekkep eder» (28). Bu vaziyete göre din, millî mefkûrenin başta gelen bir unsurunu teşkil etmektedir. Millî harsın haliki de mefkûre olduğu için, harsımızın esası din olmaktadır. Millet kendisine mahsus bir harsa malik olan bir zümre olduğuna ve harsın esasını din teşkil ettiğine göre, hıristiyan ve yahudi vatandaşların müslümanlığı kabul etmedikçe Türk olmalarına imkân yoktur. Çünkü Türkocaklarına göre, milletimizin teşekkülünde İslâm dini hars kılıfı içinde yegâne unsur olarak rol oynamaktadır. İşte İstanbul'da arasına kendini gösteren «vatandaş Türkçe konuş» nâralarının temel fikri budur.

Türkocakları ayrıca, Türk aydınlarının ilmi millet anlayışını sunî bulmakta ve bu anlayışı politik hâdiselerin zaruretiyle izah etmektedir. Prof. Necati Akder'e göre, Türkocaklarına ait millet anlayışının reddine sebep, Türk - Rus dostluğunu korumak ihtiyacı ile tek parti rejiminin inhisarcı ve totaliter zihniyeti dolayısıyla-

dir. «Atatürk, kültürel birlik (yani hars birliği) fikir ve mefkûresinin siyasi coğrafya ve coğrafi siyaset plânına taşınmasını terviç etmemiştir. Oysa ki Türkocaklarının milliyet telâkkisi Rusya Türkleriyle, Türkiye Türklerinin tarihi ve içtimalî münasebetlerini aktüel bir mesele olarak telâkki ve temsil eylemektedir». Rusya'nın «doğu vilâyetlerimiz ve boğazlar hususunda açıkladığı niyetler.. millî hakikatlere temas edilmemek ihtiyatkarlığını lüzumsuzlaştırmıştır. Milliyet mefhumunun siyasi sınırlarla tahdit olunarak Sovyet tahakkümünde tutulan milyonlarca Türk halkına bu mefhumun şumullendirilmesini terviç ettirmez olmuştur». Ayrıca tek parti tahakkümünün terkedilerek çok partili rejime girilmek keyfiyeti de Türkocaklarını, kendi görüşlerini serbestçe yayma imkânını vermiştir (29). Şu halde Türk - Rus dostluğu mevcut olmadığına göre, siyasi zaruretlerle kabul edilen sunî milliyetçilik telâkkisinin terki ve Türkocaklarının temsil ettiği ve bizi Orta Asya'ya cevelân ettirecek tabii milliyetçilik görüşünün kabulü zamanıdır. Bu görüş kabul edilmez ve eski yolda ısrar edilirse, Prof. Necati Akder, çok partili rejime girmemiz dolayısıyla Türkocaklarının bu hususta kendi fikirlerini memlekette ısrarla yayaçığını bize haber vermektedir.

Halbuki Atatürkçü millet anlayışı sunî ve politik olmayıp, ilmi temellere dayanmaktadır. Türkocaklarının millet teşekkülünde esas rolü olmamasına rağmen dini yegâne unsur görmesi, temsil ettikleri telâkkinin milliyetçilikle fazla ilgisi olmadığını meydana koymaktadır. Atatürk'ün Turan fikrini atmasına sebep ne Türk - Rus dostluğunu korumak endişesi ve ne de tek parti idaresini kurmasıdır. Atatürkçü millet telâkkisinin temelini siyasi zaruretler değil, objektif gerçekler teşkil etmektedir. Bu gerçek İstiklâl Savaşı sırasında Türk milletince bir bütün olarak «Misakı Milli» kavramıyla ifade edilmiştir.

Türkocakları ve Türk kültürü

Türkocaklarının hars adı altında millî kültürümüzün esasını dine dayandırması dolayısıyla, Atatürk devrimleriyle çatışma haline zaruretten girmektedir. Prof. Osman Turan, Prof. Necati Akder ve diğer profesör ve doçentlerin memlekette bir mâneviyat, kültür ve ahlâk buhranından veya mefkûre yokluğundan bahsetmelerine sebep, Atatürkçü aydın zümrenin millî kültürün gelişmesinde dini zaruri bir unsur olarak görmemesidir. Türkocağı ve millî kültürün bu çeşit telâkkisine aleyhtardır. Prof. Osman Turan «Türkocağı câmiyle sahneyi birleştirmiş» der. Türkocaklarına göre herhangi bir sahada «millî» olabilmek için mefkûre, ahlâk, kültür ve mâneviyat sahibi olabilmek için, dini her çeşit faaliyetin esas olarak kabul etmek lâzımdır. «Gerçekten dini kültüre tahsil-den mahrum bırakılmasına rağmen halk, demokrasi devrinde, mütemadiyen câmi inşasına gayret göstermekle bir mefkûreye bağlılığını isbat etmekte, münevver ise bir ideale bağlı olduğuna dair böyle madî misal vermemektedir» (31). İşte Türk aydınlarının dini esas olarak kültür ala-

nında maddî bir delil veremedikleri için, memlekette mâneviyat, ahlâk, mefkûre ve kültür buhranı vardır. Atatürkçü aydınların dini esas olarak bir vicdan işi telâkki etmeleri dolayısıyla, memlekette yarattıkları kültürel eserler Türkocaklarınca millî değildir.

Türkocaklarına göre Cumhuriyet devrinde yapılan bütün devrimler de halk aleyhtarı olmuştur. Devrimler, harsın temelini din olarak almadığı için, yapılan işler şekilci, sathî ve taklitçi kalmıştır. «Bekâmızın şartını teşkil eden bir kısım millî, dinî ve harsî kıymetlerimiz» nazarı itibara alınmamıştır. Türkocaklarına göre buna sebep devrimlerimizin menşei «aşağılık duygusu» nun teşkil etmesidir. «Kaba, sathî taklit, aşağılık duygusu denilen ruhi bir hastalığın da menşeidir» (32). Ne gariptir ki İsmet Zeki Eyüboğlu da memleketimizdeki irtica hareketini «aşağılık duygusu» ile izah etmektedir. Yazara göre mürtecinin saldırgan oluşu «düşünce alanındaki beceriksizliğini örtmek için anlıyamadığını beğenmez görünmesinden, sözün kısası kendini ağır bir baskı altında bulandıran aşağılık duygusundandır» (33). Türkocakları Atatürkçü aydın zümrenin davranış menşei «aşağılık duygusu» na bağlarken, İsmet Zeki Eyüboğullarıyla ortaklaşa iş yapmış müseccel şahıslardır. Polisin onları komünist harekete bir âlet olarak kullanması ve bu teşkilâoğlu da onların irtica hareketlerini «aşağılık duygusu» ile açıklamaktadır.

Bir memleketteki gerilik akımının kaynağını, memleket bünyesindeki o akımdan menfaatlar olan ekonomik kuvvetler tâyin eder. Fransa'daki «Jeune Nation» adlı faşist teşkilâtın idarecileri Alman natin bazı ekonomik zümreler tarafından desteklenmesi sayesinde «Jeune Nation» aktif olarak faaliyette bulunur. Fakat iktisaden geri kalmış memleketlerde durum başkadır. Bu memleketlerde içte diktatörlük ve dışta tecavüz politikasını takip ettirecek kabını aşan ekonomik gruplar henüz teşekkül etmediğinden, iktisaden geri ülkelerde gericilik akımı köksüz ve sunî bir hareket olarak gözükür. Ama gerçekte irtica akımları pek de köksüz değildir.

Bülent Ecevit memleketimizdeki son gericilik akımını Amerikalı psikanalist Erich Fromm'ana dayanarak «hürriyetten kaçış» ruh durumuyla izah etmektedir (34). Fakat Türkocaklarında, daha ziyade millî şartlara uydurulmuş, muntazam ve irtibatlı bir faşist doktrin karşısındayız. Bu doktrin içte anti-demokratik ve dışta da mütevaciz bir tutum göstermektedir. Burada «hürriyetten kaçış» mevzu bahis değildir. Çünkü doktrin kendisi hürriyetin katli ve dış tecavüz üzerine bina edilmiştir. Onun için Atatürk devrimlerinin memleketimizde modern demokratik bir devletin esasını kurmuş olmaları, objektif esaslar çerçevesinde hareket edilmiş olması, Türkocaklarındaki zihniyetin kabul edemeyeceği bir husustur.

Devrimler yapılırken dinî saiklerin bir yana bırakılması sebebine dayanarak Türkocakları bugün Atatürk devrimlerine bazı isnadları yapmaktadır. Türk Yurdu ilk sayısında inkılâp hamlelerinin ilmi bir

muhasebesini yapmanın mefkûreleri dahilinde olduğunu okuyucularına bildirmektedir. Türkocaklarının devrimlerimizi nasıl muhasebeden geçirdiğini şimdi görelim. Onlara göre devrimlerle bizdeki yarı münevver, kendisini terakki yolunda saarak, milletin arzu ve iradesine karşı bulunmuş ve halkın vicdanına tasallut etmiştir (35). Kaba taklitler memlekette mânevi bir sarıntı yaratmıştır (36). «Şekil ve kaba taklitlerle gelişmekte olan bir inkılâbın akamete uğraması mukadder» dir (37). Bu kaba ve sathî taklitlerin kaynağı aşağılık duygusudur. Bu yüzden Türk milletinin kültür hayatında kısırlık ve tefekkür hayatında da yoksulluk başgöstermiştir. Memleketimiz mefkûre ve mâneviyat buhranı içindedir. «.. dinî kıymetleri feda etmek suretiyle başlayan bir Avrupalılaşma hareketinin milletimize, hem kültür ve şahsiyetini kaybettirmekte, hem de bizi hakiki terakki yolundan uzaklaştırmaktadır» (38).

Türkocaklarına göre Atatürk devrimleriyle halkın vicdanına tecavüz edilmiştir. Prof. Necati Akder, Ziya Gökalp'in arkasına sığınarak şöyle der : «Bütün hüsnüniyetlere rağmen hiçbir iş yapılamamıştır. Çünkü yapılacak şeyler hakkındaki fikirlerimiz tahkiki değil, taklidi kalmıştır» (39). Bu şekil ve kaba taklitler yüzünden Türk dili tahrip edilmiş ve kısırlaştırılmıştır. «Bu sebeple dilimizin münevverin kifayetsizliği veya menfi maksatlarla mâruz kaldığı feci tahribatı durdurmak.. başta gelen vazifelerimiz arasındadır» (40). Dil Kurumu hakkında ileri sürülen bazı görüşler şunlardır : «Türk dilinin mâruz kaldığı tahribat ve kısırlatıcı tesirler edebî sükûta başlıca âmillerinden biridir». Türkocaklarına göre bugünkü edebiyatımız milletin yüksek irade ve duygularından, fikir ve mefkûresinden uzak olduğu için «bir edebî sapıklık» içindedir (41). «.. bugün edebiyatımızda yüksek millî ve insani değerlerle istihza eden, edep dışı ve behimî bir hayatı terveh eden bir sükût başla-

mıştır» (42). «Edebiyat adı altında kültür, sanat ve hattâ çok defa edepten mahrum ve beceriksiz kalemlerle yapılan» neşriyat solcudur ve sapıktır». Cumhuriyet gazetesinin fikir, sanat ve teknik bakımdan acemi bir kalem olarak piyasaya sürdüğü ve hattâ makalelerini fikir adamlarına mahsus bir sütuna aldığı bir enstitü-lüyü, Hasan Âli, «Fakirim» diye bağrına bastığı ve Yakup Kadri tarafından takdir edilen bir yazarın romanı ile Mahmut Makal'in mahut eseri buna birer misaldir (43). Fakir Baykurt, Orhan Kemâl, Yaşar Kemâl, Sait Faik, Mahmut Makal ve Kemâl Tahir gibi Türk edebiyatını zenginleştirmiş şahısların büyük kusuru «Türkün dertleriyle» meşgul olmaktır. Halbuki Türkocaklarına göre «romanın cemiyet dertleriyle meşgul olmasını istemek, nihayet iyi bir temenni olmaktan öteye gidemez» (44). Bu temenniye aşan kimseler, «Yaban» yazarı da olsa, sapıktır ve solcudur. Çünkü «gerçekçilik.. içinde yaşadığımız nizama yabancı ve başka bir dünya görüşünün malıdır» (45). «Fikret'in unutulmasının, Akif'in gönüllerde yaşaması ve daima yaşayacak olmasının tek sebebi vardır : Millî şuuru mudur» (46). Bu millî şuuru en iyi aksettiren ve gerçek şiirin en güzel örneklerini verenlerden birisi de Arif Nihat Asya'dır (47). Azmi Güleç de bu millî şairlerimizden birisidir. «Mahutlar ve cüceler, onunla az mı uğraştılar? Ne yapabildiler? Hiçbir şey. Hecenin dev şairi, metafizik şiirin kudretli temsilcisi N. Fazıl Kısakürek daima kenara itilmek istendi. Buna rağmen şiirinden ne kaybet-ti?» (48).

Türkocaklarına göre Yaşar Kemâller, Fakir Baykurtlar, Orhan Kemâller, v.s. mahut ve cüce kimselerdir. Çünkü bunlar millî kültürün esasını din olarak kabul etmemektedirler. Halbuki N. Fazıl Kısakürek, «hecenin dev şairi, metafizik şiirin kudretli temsilcisi» dirler. Türkocaklarının edebiyat anlayışı budur.

(Sonu gelecek sayıda)

Okurların Forumu

Şiirde Evrim Kaderi

FORUM Yazı Kurulu'na;

Sayın Mehmet Fuat'ın 162 sayılı Forum ile 541 sayılı Varlık Dergisinde, aynı konuyu işleyen, eş anlamlı iki yazısı var. Toplum sorunlarına sirt çeviren, çevirmeyen, sanatçıları, Forum'da bir bölümlemeye tâbi kılıyor. Varlık'taki 'Korku' yazısı da, sanki bu bölümlemenin bir gerekçesi, açıklaması. S. Memet Fuat'a göre, kimi sanatçı korkarmış, toplum sorunlarına sirt çevirmiş. Ama bu korkusunu onuruna yedirmezmiş de, dönüşünü, yeni bir atılış çıkış olarak göstermiş. Kimi sanatçılar varmış, direnirmiş, onları susturmak için ceza evlerinin kapısını açmağa kadar varır-

mış iş. Sanatçıların, toplum sorunlarından kaçınmanın bir başka nedeni de yanılmak korkusu imiş. Ama, "toplum sorunlarına değinen sanatçıların 'değişerek' vardıkları sanat anlayışı bomboş bir alan değildir. O-rada karşılıklı 'herçağda baskının ötesinde kalan, toplum sorunlarına yanaşmayan' sanatın gönüllüleri çıkar. Gelenekleriyle, ustalarıyla, gerçekten oyalayıcı, doyurucu bir alandır bu da".

Bir vakitler Upton Sinclair'in "Altın Zincir" isimli sanat tarihi çevirisi, 1940-44 kuşağını bir hayli etkilemiş, Memet Fuat'ın yargılarına benzer düşünceler, dergi ve kitaplarda yer almıştı. Bu heyecanla, S.

Abdülbaki Gülpınarlı da, yıllar yılı üzerinde çalıştığı, haşır neşir olduğu Divan Edebiyatını "Divan Edebiyatı Beyanındadır" kitabı ile bir kaleme ve Upton Sincler vâri bir mantık ile yadsıyivermişti.

1950 sonrası şiirimizin, soyut'a kaçışını, belli politik korkularla açıklamak sanırız ki çok yanlıştır. Zaten Sayın Memet Fuat da, Forum'daki yazısının bir yerinde, politika savaşını yaptığı halde, sanatını bu işe karıştırmayanların varlığını kabul ediyor, ki, bu da, asıl yargısı ile, çeliştiğini gösterir. Sanırsam, sanatının yönünü sanatçı kendi seçer. Korku ne bir etkendir başlıbaşına, ne de sanatçının bu seçişini çözümlenmeye yeter. Sanatçı'nın zaman gelir, malzemesine kendini kaptırdığı olur. Bunun açıklaması, korku filan değil, hattâ toplum sorunlarına sırt çevirmekte değil, sanatına, malzemesine duyduğu saygıdır. Bir de, sanatçının değişmesinde, günbegün gelişen beğeni'nin etkileri olduğunu söylemek gerekir. S. Sabahattin Eyuboğlu çok eskiden bir yazısında, şairi bir avukata benzeterek, ve toplum sorunları ile uğraşanların bir kısmını kasederek 'dâvasını iyi ve güzel savunmayan avukatı ben neyleyim' gibilerden bir lâf etmişti. Zaten Memet Fuat da Varlık'taki yazısında "hele direnen karşı koyan sanatçılar arasında sanat gücü yüksek olanlar yoksa, toplum sorunlarına değinen sanat cansız bir tek sessizliğe düşmüşse" diyerek, soyut sanat beğenisinin gelişmesindeki nedenlerden birine dokunuyor. Ama, bunu bir eleştiri konusu kabullenerek yapıyor. Beğeni, hem bir moda'dır, hem de durmadan oluşur. Sanırsam, şiirimizin Soyut'a yönelişi de geçen zamanla birlikte, kazanılmış bir olgunluğun sonucudur. Ataç, bir yazısında şiirimizin neden yoksun olduğunu düşünürken, aşk şiirlerinin yazılmadığından, şiirimizin soyutlamaya kaçmadığından, bunun bir eksiklik olduğundan yanıp yakılmıştı. Fakir Baykurt'un "son yıllarda gördüğümüz anlamsız ve soyut örnekler, büsbütün bir hür riyetsizlik ve bunaltı sonucu değil bence. Sanatçı isterse Hürriyet yokken de konuşur" yargısına katılmakla birlikte, bu sözleri S. Memet Fuat gibi yorumlamıyorum. Ve diyorum ki, şiirimizin soyutlamaya kaçması anlamsızın sınırları zorlaması, kaçınılmazdı. Ama bu talihsiz bir devreye düştü. Yalnız şiirimizle değil, bütün gücümüzle giriştiğimiz bir özgürlük savaşında şiir üzerine düşeni yapmadı. Bunun nedeni de ne korku, ne kaçmadır. Sadece, şiirimizin evrim kaderidir.

Aclan Sayılğan — ANKARA

Türkiye'de Zirai Kazançların Vergilendirilmesi ile ilgili bir İnceleme
Gülten ve Haydar KAZGAN
İst. Üni. İktisat Fak. Mecmuası
— Ayrı Bası —

Türkiye'de Evlenme ve Boşanmaların Seyri
Doç. Dr. Halûk CİLLOV
İst. Üni. İktisat Fak. Mecmuası
— Ayrı Bası —

Kültür Ve Sanat

Demokrasi Kültürü

Memet FUAT

Nerede okuduğumu, kimin söylediğini hatırlımadığım bir söz var kafamda. Okuduğum yerdeki gibi mi kalmış, yoksa unutkanlığımın elinde değişmiş mi, onu da kestiremiyorum. Şöyle :

Shakespeare'in oyunlarından çıkarılacak genel anlam insanoğlunun kiralığa değer olmadığıdır.

Burada "kiral" sözcüğüyle neyin anlatılmak istendiği de açık: Bir memleketin, bir ulusun kaderini elinde tutmak. Öyleyse "kiral" sözcüğünün yerine "diktatör" sözcüğünü de koyabiliriz :

İnsanoğlu diktatör olacak değerde değildir.

Böylece de Shakespeare'in oyunlarından çıkarılan genel anlamın günümüzün olaylarıyla sıkı sıkıya ilgili bir anlam olduğunu görürüz.

Bu noktada "diktatör" sözcüğünü de genişletmek, "diktatörce davranışlar" sözüne yönelmek istiyorum.

Sözlük'te "diktatör" için şöyle denmiş:

Bir sınıfın, ya da bir zümrenin egemenliğini temsil etmek üzere bir devletin idaresini şartsız ve kayıtsız olarak elinde tutan kimse.

Bu ayrıntısız tanımlamayla yetinip "diktatörce davranışlar" sözünü açıklıyalım:

Bir memlekette devletin başında bir diktatör varsa, onun gücünü yaymak için bir sürü de "küçük diktatör" türer. Bakan, vali, kaymakam, ta en köşede bucaktaki polis memuruna kadar.

Halk dersiniz, kendisini durmadan ezen bu "diktatör yamakları"nın, ister istemez, etkisinde kalır. Diktatörce davranışlar herkeste, her yerde görülmiye başlar. Kimi iş yerinde, fabrikasında, dükkânında, kimi memurluğunda, kimi ustabaşılığında diktatör kesilir. En yaygını da, aile başkanları evlerinde diktatör kesilirler.

Bu etki öylesine güçlüdür ki diktatörce davranışların insanoğlunun yaratılışından geldiğini sanan, savunan düşünürler bile çıkar.

Bir gün devletin başındaki diktatör yıkılıp gitse de, "küçük diktatörler" zamanın isteğine uyarak demokrasiye ayak uydurmaya çalışsalar da, ne onların, ne de halkın "diktatörce davranışlar"dan büsbütün kurtulamadıkları görülür.

Bugün Türkiye'de, köyde kentte, (yakın diktatörlüklerin demiyorum) daha padişahlık günlerinin etkilerinden bile kurtulmuş değiliz. Bilimde, sanatta, düşünce de de "diktatörce davranışlar"ın üstünde, ötesinde olduğumuz, "demokrasi kültürünü" benimsediğimiz söylenemez. Yıllar geçecek, yeni gelenekler kurulacak ki...

Fakir Baykurt'un 15 Ocak 1961 tarihli FORUM'da çıkan "Aydınların Anlaşma-

sı" başlıklı yazısını okuyunca bunları düşündüm.

Bir kaymakam anlatıyor Fakir Baykurt. Birlikte köylere gitmiş, yedek subay öğretmen götürmüşler. "Bu yılki uygulamada eksikler" çokmuş. Öğretmenler dağıtılırken aksaklıklar olmuş.

Örneğin kaymakamla gittikleri iki köy de küçükmüş, birer öğretmenleri varmış. "Bu köylere birer öğretmen daha gerekli değil"miş. Okuyalım:

Değil ama yukarıya gereklidir deyip veriyor. Kaymakam da yukarıya uyup: "Evet, gereklidir" diyor. Benim görüşüm, bu iki yedek arkadaşı alıp, hiç öğretmeni olmayan, yazı bulundurulmuş hiç okul yüzü görmemiş muhtaç köylerden ikisine vermek. Fakat kaymakam: "Köyü biraz sıkıştıralım, öğrenci sayısı yüze çıksın. Bir de oda bulalım. Yedek öğretmen girsin içine okutsun." diyor.

Köyü sıkıştırıyorlar. Kaymakam diktatörleşiyor. Ama yok. Hem oda yok, hem de öğrenci yok. Olanı öbür öğretmen okutmakta. Çaresiz ikinci köye gidiyorlar. Orası da öyle. Dönüşte cipteler:

İlçenin kırk dört köyünden otuzunda okul yok. Öğretmen diye eşik aşındırılan var... Kaymakama bunu anlatmak istiyorum. Daha bir cümle söylemeden parladı:

"Bırak Allahı seversen yahu! Köylü köylü, dersiniz, işte köylü! Okumak, adam olmak istiyor mu, bak! Ayağına öğretmen getiriyorsun da kabul etmiyor. Gönlüne bırakırsan elbet etmez. Demokrasi filân diyerekten fazla gevşettik bunları. Halbuki nemize gerek bizim demokrasi? Ben bilmem arkadaş, bize demokrasiden ziyade, şöyle memleketçi bir diktatörlük lazım. Evet, memleketçi bir diktatörlük. Eline bir odun alıp geçeceksin bu milletin ardına. Diyeceksin: "Oku!" okuyacak. "Yaz", yazacak. "Yol yap!" yapacak, "Hamam yap!" hamam yapacak..."

Ama insanoğlu o odunu eline alacak değerde mi?

Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalma bir düşünüşün ucunda oturan bu anlayışsızlık örneği kaymakam, Shakespeare'in insanları ne kadar iyi tanıdığını açıkça göstermiyor mu? Diktatörlüğün kıyıntısı olan yerde insanoğlu bütün iç güzelliklerinden uzaklaşıyor.

Fakir Baykurt kınamıyor kaymakamı. Böyle düşünen aydınlarımızın çok olduğunu söylüyor :

"Bize demokrasiden ziyade, şöyle memleketçi bir diktatörlük lazım." diyen doktorların, yargıçların, kaymakamların, öğretmenlerin sayısı hayli yüksektir. Bu noktada üstünde tartışanlar, direnenler çoktur. (...) Onların düşüncelerini hiçe sayıp geçemeyiz.

Doğru söylüyor Fakir Baykurt, onla-

rın düşüncelerini hiçe sayıp geçemeyiz. Demokrasîyi savunan kimselerin kendileri gibi düşünmeyen aydınların düşüncelerini hiçe saymaları çok gülünç bir şey olur. Ama "memleketçi diktatörlük" düşüncesinin sakatlığı da öylesine açık ki..

Önce şu noktada anlaşalım: Ulusların tarihlerinde diktatörlüğün kaçınılmaz olduğu günler, yıllar vardır. Bir memlekette kökten değişiklikler olmuştur. Memleketin iyiliği, çoğunluğun iyiliği için yapılan bu değişiklikler, öte yandan, birçok kimsenin de çıkarlarını sarsmıştır; o kimseler eski düzen içindeki durumlarını yeniden sağlamak için ayaklanabilirler, baştakileri yıkarak istiyebilirler. Bu şartlar altında diktatörlük kaçınılmaz bir şeydir.

Başka çare olmadığı için katlanılan bir kötülük. Yirminci yüzyılda insana, insanlığa değer veren hiçbir dünya görüşü, hiçbir öğretî diktatörlüğü bir amaç edinmiyor. Amaç demokrasidir, düşünce özgürlüğüdür, toplumsal adalettir. Yalnız kimi öğretilerde "toplumsal adalet" anlayışı kökten değişiklikleri gerektirdiği için diktatörlük bir araç olarak görülüyor.

Kökten değişikliklere uğramış, düzeni sarsılmamış bir memlekette diktatörlükten söz etmek çok yersizdir. "Yememiz yeme, yatmamız yatma değil, Köylerimizin yolu, evlerimizin suyu yok. Kalkınmak, ilerlemek zorundayız." Evet, doğru. Doğru ya, istediğim köye istediğim öğretmeni götürüp yerleştirebileyim diye diktatörlük özlemi çekmek gene de gülünçtür. Bu işlerin başarılması diktatörlükle ilgili değil.

Söyle düşünenler çıkabilir :

Biz bir kötülüğe katlanalım, demiyoruz ki... Bizim istediğimiz yalnızca memleketin iyiliğini düşünen bir diktatörlük, "memleketçi diktatörlük".

Öyle ama, bir kere insanoğlu diktatör olacak değerinde değil. Sonra sonuna kadar "memleketçi" kalabilmek için çok güç. Politika, ekonomi yeniveriyor insanoğlunu. Biri dirense, yenilirse, yerine geçen yeniliyor.

Fakir Baykurt'un yazısını okuduğum günlerde elimde bir kitap vardı, tiyatroyla ilgili bir kitap. Eric Bentley'in. Bu ünlü eleştirmen, Max Reinhardt'ın sahneye koyucuyu tiyatro dünyasının diktatörü durumuna yükseltmek istediğini belirtirken bir tırnak açıp şöyle demiş:

Ama, politika alanındaki diktatörler gibi, o da parayı elinde tutanların uygun görüp görmemelerine boyun eğmek zorundaydı.

Shakespeare'in oyunlarından çıkan anlam insanoğlunun gücsüzlüğünü belirtiyordu, Bentley'in sözü ise ekonominin gücünü belirtiyor. Karşı konmaz baskılar bir diktatörlüğü "memleketçi"liğinden sıyrıp "halk düşmanlığı"na çekebilir.

İle böyle olur, demiyorum. Ama olabilir. Okul açmak, yol yapmak, su getirmek, memleketimizi kalkındırmak için, hiç de gereği yokken, hiç de kaçınılmaz değilken, ne diye böyle bir tehlikeye atılalım? Ne diye diktatörlüğe katlanalım?

Bana öyle geliyor ki aydınlarımızın memleketçi bir diktatörlüğe duydukları özlem, başka çıkar yol görememelerinin so-

nucu değil, "diktatörce davranışlar" a alışmış olmalarının, "demokrasi kültürü"nü benimseyememelerinin sonucu. Günün eğilimine uyararak, "Demokrasi iyidir," diyenler de, Fakir Baykurt'un kaymakamı gibi, azıcık sinirlenince, istekleri yerine getirilmeyince baklayı ağızlarından çıkarıveriyorlar. Diktatörce davranışların demokrasiye bağdaştırılmıyacağını sezmenin kızgınlığı.

Şöyle düşünenler de çıkabilir :

Bunca yıldır gördük demokrasiyi, bir birini yemek, oy avcılığı, sen ben kavgası..

Önlenmesi Gerekli Bir Buhran

Sami N. ÖZERDİM

"Bir kişiye yapılan haksızlık, herkese karşı yapılan bir tehdittir - Montesquieu."

İhtilâllerin getirdiği özel durumlar arasında, kurunun yanında yaşın da yandığı olağandır. Bizde böyle olmadı. Yanmaya bol bol ısınarak kendilerini kurtardılar. İlk günün korkuları pek çabuk dağıldı. Üs telik bundan cesaret aldılar, 27 Mayıs'tan önceki işlerini yürütmeye koyuldular.

Koca ihtilâl kinci olmadı. Bize ise böyle davranmak hiç düzmez. Ancak, kurtarılmasında kaygı çektiğimiz değerlerin aynı kimseler elinde yıpratılmakta devam ettiğini gördükçe çileden çıkıyoruz.

Millî Kütüphane buhranı da 27 Mayıs ile davranmak hiç düşmez. Ancak, kurta-Millî Eğitim Bakanlığı, ne de Kütüphane'yi kurmuş olan müdür bu buhranı çözümlemek için hiçbir kıvıltı göstermediler. Kütüphane'de çok küçük bir grup, bir bakanlıktan -sonradan emekliye ayrılarak yurt dışına gönderilen- bir albaya devredildi; değişen bir şey görülmedi. Başka küçük bir grup, 27 Mayıs öncesi sansürünün yine yürütüldüğünü görerek dehşete düştü, Kütüphane'yi böyle yakışıksız bir durumdan kurtarmak için çırpındı. Bu çaba aleyhlerine oldu. Gözden düştüler. Kütüphane'de çekimler, yüksek sesle konuşmalar, hattâ daha acı işler oldu.

Bu buhranda, Kütüphane'ye yeniden dönen müdürün, üç yıl süre ile yurt dışında oturması, yurttaki kültür hareketlerine, özgürlük kavgalarına yabancı kalması başlıca etkenlerden biridir. 27 Mayıs'tan sonra Kütüphane'nin bunaltıcı havasından kaçan, ya da bilinen adamların tahriki ile Kütüphane'nin dışında bırakılan, gözden düşürülen, hakarete uğratılan memurların; Hürriyet Meydanı'nın "müdavimleri", Kütüphanede yer altı belgelerini derleyip saklıyanlar, yabancı basından Türkiye olaylarını günü gününe izleyip çevresine yayanlar, yasak şiirleri çoğaltanlar; yazılarını muhalif gazete ve dergilerde yayınladıkları için adları Tahkikat Komisyonu'na gidenler, arkalarında polis dolaşanlar olduğunu bilmiyordu. Elbette; bu memurlar, 27 Mayıs gibi bir günü heyecanla özledikleri, Hürriyet Meydanı'na koştukları için armağan beklemiyorlardı. Ama, onları -27 Mayıs'tan önce de, sonra da - kötülerle-

Yok, yok, görmedik demokrasiyi. İlkesiz, programsız partilerle birkaç yıl demokrasi oyunu oynadık, sonra sırtını bilgisizliğe dayayan korkunç bir diktatörlüğün eline düştük.

"Bu demokrasi değil, bu bal gibi diktatörlük," diyenlere, yollar, fabrikalar, bazarlar gösterilip, "Bu memleket başka türlü kalkındırılmaz," karşılığı verildi!

Ben memleketçi bir diktatörlükten söz edenlerin iyice düşünmedikleri, kulaktan dolma bilgilerle konuştuqları kanısındayım.

rin üstün durumda olmaları akıllarına sığmıyordu.

Millî Kütüphane kurucusu, her zaman arkadaşları ile öğünmüştür. Nedense 27 Mayıs'tan sonra bu erdemini unutmuş göründü. Kütüphane'ye yıllardır kendilerini adanmış değerli, üstelik Kütüphane'nin fikir yönünü kurmak ve kurtarmak isteyen arkadaşlarını -tenkidlerini açıkça söyledikleri, gazetelere yazı yazdıkları için - sanki darıldı. Çevresini sarmış olanlar, bir idarecinin gözüne girmek kaygısı ile, dergilerde çıkan tek satırı bile müdüre telleyip pul-layarak götürüyor; sonra, bu yazıların yayılmaması için birtakım çareler de buluyorlardı: Forum'da Millî Kütüphane üzerinde bir eleştirme mi var, dergi günlerce "nezaret altında tutuluyor"; Dos'da dokunaklı bir yazı mı çıkmış, derginin o yazısı özenle kesiliyordu. Millî Kütüphane; eleştirmeyi sansür ediyordu. O Millî Kütüphane ki özgür düşünceyi yaymakla görevliydi.

Üstelik, bütün bu eleştirmelere karşı, danışmanlarının öğütlerinden kendini kurtaramayan müdür, hiçbir harekette bulunmuyor; gitgide, ötekilerle iş ve düşünce birliği yaptığı kanısı yerleşiyordu. Bugüne değin, eleştirmelere doğrudan doğruya amaç olmamışken bundan sonra asıl amacın kendisi olması tehlikesi başgösteriyordu. Kurucu erdemî gölgeleniyor, aşınıyordu.

Şimdi; bunca önemli bir kültür kuruluşunun, içine düştüğü buhrandan kurtarılması için müdürün bir kıvılcığı, kendisine düşman gördüğü bilgili ve cesaretli arkadaşlarının da sözlerine kulak vermesi yetecektir.

Daha ne söyleyelim ki?..

YITIKLER KAPISI

Nevzat ÜSTÜN

3 Lira

DÜŞÜN YAYINEVİ

Coppelia

Metin AND

"Türk Hükümetinin çağrısıyla ve British Council'in yardımıyla Türkler için Ulusal Bale Okulu kurmak üzere 1947 yılının Mayıs ayında İstanbul'a geldim. Herkes bu atıldığı serüvene Binbir Gece Masalı gözüyle bakıyordu; gerçekten bu işi benden başka kimse ciddiye almadı."

MASAL MI GERÇEK Mİ?

İçinde Dame Ninette de Valois'ın a-nıların bulunduğu Come, Dance With Me (Gel, dansedelim) adlı kitabında Türkiye'ye ayırdığı bölüm, yukardaki sözlerle başlıyor. 28 Ocak 1961 gecesi Büyük Tiyatro'da genç sanatçılarımızın verdiği kesiksiz Coppelia temsilinde ulaştıkları başarı birçoklarına masal gibi inanılmaz gözük-tü. Oysa bu ne olmadan önce masallar gibi olmayacak, ne de olduktan sonra masallar gibi inanılmaz, olağanüstü bir olay. Bu gerçeğin ta kendisiydi ve bu gerçeğe varmak için ilerisini gören bir yaratıcı kadının istem gücü, bükülmez inancı, genç Türk sanatçılarının yetenekleriyle birleşmiş, bilgi, emek, düzen bağı elele vermiş, bu inanılmaz sonuca ulaşılmıştı.

Bu başarıda yerinde eser seçiminin de büyük payı vardı. Geçen yılda da bir bale denemesi yapılmış. Salome operasıyla geceyi paylaşan Büyüdü Aşk seçimin yanlışlığından tam bir umut kırıklığı olup çıkmıştı, Coppelia'nın iyi hazırlanmış bir temsil ise hem bizim genç topluluğumuza bir eldiven gibi uymuş, hem de sahne ile seyirci arasında yakın bir duygudaşlık köprüsü olabilmisti.

COPPELIA'NIN DÜZENİ

Üç perdelik bir balenin hiç bale sanatı yaşantısı, geleneği olmayan bir ülkede çabucak tutup, yerleşivermiş oluşunda Dame Ninette de Valois elinden çıkan düzenin de büyük payı var. İlk oynandığından bu yana yüz yıla yakın ömrü süresince değişik koreograflar eliyle biçim verilmiş Coppelia için, Dame Ninette de Valois, Ivanov'un ve Danimarka Krallık Balesinin düzeninin en seçkin yerlerini kullanmış,

canlı, akıcı sağlam yapılı, ilgiyi baştan sona kadar ayakta tutan bir bale yaratmış.

Birinci perdede dağınık toplulukların rahatça dans düzenine geçişleri, Belediye Başkanının girişi, dans içinde yer alış, Swanhilda ve arkadaşlarının dansları ve çeşitlendirmeleri, ikinci perdede kukla arkasına saklanmalar, üçüncü perdede birinci perdedeki kasaba meydanına dönüş, son-daki saatler dansının düzeni gibisinden de-ğişiklikler çok yerinde, Coppelia'yı değerlendirebilir.

GENÇ BİR YILDIZ :

Swanhilda'yı oynayan genç balerina Binay Okurer bu satırların yazarıyla beraber herkesin gönlüne girdi. İnce ufak tefek, fakat bütün çizgileri oranlı, bütün ölçüleri uygun bir dansçı. Bir eseri baştan sona bütün gece oynayacak bir usluba varmak için henüz çok genç, sırtı, ayakları - hele dönüşleri çok iyi belli olduğu gibi - güçsüz, iyi gelişmemiş olduğu halde doğuştan bir dansçı ve sahne sanatçısı; insan ek siklerini görmez oluyor onun. Her yaptığı- nı seviyor, benimsiyoruz onun. Birinci perdede canlı, yaşama sevinciyle dolu bir kızın, sözlü olduğu delikanlı ile küstüştükten sonra üzücülüğü, ikinci perdede ise herşeyi kırıp dökken şakacı, bir muzip kızı, üçüncü perdede mutlu gelini ve dansların yıldızını, yerli yerince canlandırdı, bütün bu mizaç değişikliklerini en inandırıcı, en isteyeceğimiz bir biçimde verdi. Binay, kendisine yarının iyi balerinlerinden biri gözüyle baktıracak bir umut kaynağı. Gecenin ikinci önemli oyuncusu Dr. Coppelius'u oynayan Nurtekin Odabaşı'ydı. Bugün dünyadaki bütün Dr. Coppelius'ların büyük derdi olan "Dr. Coppelius'u nasıl oynamalı?" sorusuna sanki en iyi çözümü bulmuş. Dr Coppelius uğursuz bir büyücü olabilir, dalgın, sevimli bir bilgin veya dalgın öfkeli bir kişi olabilir, hattâ gençlerin maskarası bir soy-tarı, yabancı güllünc bir kişi olabilir. Ama Dr. Coppelius bunların hepsinden de bir par çadır. İşte Nurtekin Odabaşı dansçı olmadığı halde dansçılar arasında yadırganmadan seyredilebildi ve bütün bu yorumları uyumlu bir biçimde kaynaştırarak başarılı bir yorum çıkarmasını bildi. Swanhilda'nın sevgilisi Frantz'ı oynayan Ferit Akın ise gençliğiyle henüz eserin içine tam giremiyor, ama dansçılığı çok umut verici, çok yetkin. Belediye Başkanı'nı oynayan Erdoğan Göze, Derebeyini oynayan Engin Aka-oğlu, Hancı'yı oynayan Erol Tamer, Coppelia'yı oynayan Güneş Altay, bebeklerde Güloya Güreli, Yüksel Çapanoğlu, Oya Yüksel, Metin Atasoy, Zeki Tören büyük başarı gösterdiler. Çok güç danslardan biri olan Şafak dansında Tenasüp Önad bu güç lüğü yenmeye çalıştı. Dua dansında Güzide Noyan ölçülü bir dans çıkardı. Ulusal dansları ve çeşitli dansları oynayan topluluk tartım, renk, beraberlik bakımından çok başarılıydı. Ulrich Damrau'nun çizdiği

dekorlar eserin havasına uymamakla beraber yeni bir görüntü, yeni bir deneme de-ğeri taşıyordu; hele ikinci perdede. Gene onun çizdiği giysiler oldukça başarılıydı. Yalnız üçüncü perdede şenlik için kasaba meydanı daha süslü püslü olabilirdi. Ulvi Cemal Erkin'in dinleme müziği olarak iyi müzik çıkaran yönetiminin, sahnedeki ba-leyi yürütmek bakımından daha canlı, da-ha sürekli ve daha vurgulu olması beklenir-di.

Coppelia'nın ilk gecesi kolayca unuta-muyacağımız bir geceydi ve herhalde Paris Opera balesinin Coppelia'sından daha sevi-lerek seyrediliyor.

MÜZİK :

Varése 75 Yaşında

İlhan K. MİMAROĞLU

Edgar Varése bugün 75 yaşında bir delikanlı. Her demki gibi dinç, her demki gibi atılgan. Yaşlılığın saygınlığına, uslu-luğuna sırtını dayamış, geçmişin anılarıyla yaşıyor değil. Gününü yaşıyor. Gününü gerçekleştiriyor. Çoğu kişi, geleceği yaşa-dığını, geleceği gerçekleştirdiğini sanıyor onun. Karşı duruyor böyle sananlara: "Ça-ğım benden geri, ben çağımdan ileri de-ğilim, hiç kimse de değildir" diyor.

Oylesine geriydi ki çağı, sanatından e-lini uzak tutmak zorunda kalmıştı. Varése... Şimdi çağı bir adım daha atmış oldu da, yüce besteci gene başladı çalışmaya. İ-kinci Dünya Savaşı boyunca Varése'in küskün, umutsuz durgunluğundan söz edi-yorum. O günlere varana kadar, eldeki ge-reçlerle ne yapılabilirse yapmıştı. Küçüm-seyici bir söz sanılmasın bu "ne yapabilir-se yapmıştı" deyişi. Elindeki gereçlerin, çalgıların, gizli niteliklerini açıklamış, mu-sikiyi yeni bir çağa yöneltmişti. Artık çal-gı sesleriyle yetinilemezdi. Gerçi o sıralar-da elektronik çalgılar gelişme durmaktaydı. Ne var ki bunlar, geleneksel çalgılardan ancak az daha öteye gidebiliyorlar ve ge-nellikle alışılmış ses dünyasını benzetme yoluyla yansıtmakla kalıyorlardı. Besteci gereçlerine, bir ressamın, bir yazarın oldu-ğu gibi, egemen olmalıydı. Kaç çalgı var ki elde? Bir sayıya kalkınız; bestecinin ses gereçlerinin ne kerte sınırlı olduğunu anlarsınız. Üstelik bu çalgıların büyük ço-ğunluğu, ortalama (tempéré) düzene göre yapılmış; türlü yüksekliklerde bile olsa, ortalama dizinin oniki notasını vermektan öteye gidemiyor. Oysa, veriniz bir kulak çevrenize; yalnız doğaya değil, yirminci yüzyıl dünyasına bir kulak veriniz hem de... Yeli de dinleyiniz, yağmuru da... Mo-tor gürültüsünü de dinleyiniz, dinamo uğul-tusunu da, canavar düdüklarının iniltisini de... La 440'a göre adlandırabileceğiniz ses ler kulağınıza pek çarpmaz.

Varése, ortalama düzeni daha 1920'ler-de sorguya çekmişti. Nota yükseklikleri belirsiz vurma çalgılarla, bir notadan öte-kine aradaki en küçük aralıklara de-ğebi-lerek kayan canavar düdükları için yazıl-mış Ionisation'u, çağdaş musikinin bu güç lü klâsığı, Varése'in kalıplaşmış düzenlere

AŞK ve BARİŞ (Tiyatro)

Oyun. 3 Perde
Suat TAŞER
2 Lira

Varlık Yayınları
Tiyatro Serisi : 4

★

MESUT OLMAK SANATI

Alain
Çeviren : Muzaffer REŞİT
2 Lira

Varlık Yayınları
Büyük Cep Kitapları : 183

baş kaldırmasının simgesidir. Ortalama düzen gibi, bu düzenin büyüttüğü armoni bilimi de Varèse için ille de körükörüne uyması gerekmeyen bir ortamdır. Nitekim Varèse'in musikisi için armoniden söz edildiğinde bu hiç de geleneksel armoni kurallarının sınırları içinde olmaz. Varèse'in musikisinde gerçi bir armoni, bir düşünce vardır. Fakat onun musikisinde ancak ses-bilimle ilgili bir armoniden, çalgı tınlarının birleşmesinden doğan bir armoniden söz edilebilir.

İkinci Dünya Savaşı sırasında, manyetik şerit üstüne ses kaydetme yöntemlerinin gelişmesiyle Varèse'in - ve onun yönelttiği, onun musikisinin uyandırdığı gereksinimler içinde çarpınan öbür bestecilerin- aradığı ortam hazırlanmış oldu. Varèse'in bu yeni ortam için hazırladığı ilk eser olan Deserts üzerinde çalışmaya başlaması, Paris'te Pierre Schaeffer ile yanındaki bestecilerin musique concrète (somut musiki) alanındaki ilk çalışmalarıyla aynı günlerdedir. Schaeffer ve yanındakiler, bu yeni yolda, Varèse'e neler borçlu olduklarını, nitekim, tanımaktan ve açıklamaktan geri kalmıyorlar.

Çalgılar ve manyetik şerit üzerinde düzenlenmiş ses (bestecinin kendi deyimiyle son organisé) için yazdığı Deserts'den sonra, bu kere yalnız manyetik şerit için, Le Corbusier ile birlikte, 1958 Brüksel Sergisi Philips pavyonu için Poème Electronique'i hazırladı: musikinin yalnız süre içinde değil, uzay (espace) içinde de varolduğunu savunan, hem de seslerin "cisimleşmesinden" ve "zekâsından" (corporification et intelligence des sons) söz eden Varèse'in, seslerin uzay içinde varoluşlarının tanıtı yerine geçebilen bir eser... Bugün Varèse, yeniden kazandığı yaratma sevinci içinde, yeni ortamdan bütün gücüyle yararlanıyor; çalışmalarının sonuçları, henüz çocukluk çağında olan manyetofon musikisinin, olgunluğa erişmiş, hem de yüce bir yaratıcının kişiliğini yansıtan pek seyrek eserleri arasında gösterilebilme seçkinliğini de taşıyor.

RESİM:

Rumen Resim ve Heykel Rergisi

Mehmet Metin NİGAR

Bu sergi hakkında bir eleştirme yazmak isteğini bende uyandıran etken yurdumuzda açılan bu ilk Rumen plâstik sanatlar sergisinin düzenlenmesinde Rumen sergi komiserliğinin gösterdiği ince zevk ve titiz çalışma oldu. Bu iş için memleketimize kadar gelen ve aslen bir ressam olan Romanya güzel sanatlar umum müdürü, estetik zevki, nezaketi ve konukseverliği ile Türk sanat çevrelerinin hayranlığını kazandı. Artık sadece ulusal, ya da uluslararası sergilere ayrılan Dil ve Harih-Coğrafya Fakültesi plâstik salonunu bu derece içacı ve insana hakiki bir galeri hissi veren bir düzenle yeniden tefriş eden Rumenler, (işittigime göre açılıştaki konukseverlikleriyle de kendilerini göstermişler) Ankarada bastırdukları anlaşılabilir afişlerle Başkentlileri sergilerine çağırdılar. Öyle sanıyorum ki sergileri olağanüstü bir ilgi gördü.

Sergideki eserler hakkında ne düşündüklerini eleştirmecilerimiz daha önce söylemişlerdi. Gerçekten de Rumen sanatçıları Türk ressam ve sanatseverlerine yeni birşeyler öğretecek durumda değil. Yurdumuzda da denenmiş empresyonizme kaçan akademik bir çalışma tarzları var. İçlerinde de bu tarzın üstadlığına varmış sanatçılar da mevcut. Genel olarak bir anakronizm havası herşeye hâkim.

Serginin tour de force'u muhakkak ki Corneliu Baba'nın Köylüler adlı büyük tuvali idi. Katalogda 1958 senesinde yapıldığı yazılı. Yanında, parantez içinde 1907 yılı serisinden olduğu ifade ediliyor. Bu ikinci rakkam daha doğru galiba. Goya, Courbet, erken Manet karışımı iddialı bir eser. Aynı ressamın Genç Kız Portresi (ki bizi adeta 18. Yüzyıl İngiliz portreçiliğine götürüyor) eşit değerde. Venedikten bir Manzara da öylesine başarılı.

Al, Ciucurencu'nun Kış Manzarası, Tina Calugaru'nun Kluj Şehri Kadınları, Eugen Popa'nın mavi ve mor renklerle ve üstün bir serbestlikle çalıştığı izlenimli veren Tırnova ve Hunedoara bakıları ve olgun bir empresyonist olduğu ilk bakışta anlaşılabilir Saelian Borteanu'nun Tunadan Peyzaj adlı tuvali serginin kalburüstü eserleri arasında idi. Modern anlayışa oldukça yaklaşan tek eser sanırım. Mihai Danu'nun beyaz gömlekli bir genç adamı temsil eden portresi idi.

Rumen heykelticileri ressam meslektaşlarından daha güçlü görünüyordu. Sergilenen heykeller arasında herhangi bir Avrupa müzesini süsleyecek değerde olanları vardı.

Baraski, Anghel ve Zuaf'ın büstleri gerçekten başarılı bodraj ve döküm üstünlüğü taşıyordu. Martin Ishak'ın Genç Kız Başında yüksek bir mermer işçiliği kendini belli ediyordu. Corneliu Medrea'nın çıplak yarı Renoir yarı Maillol cana yakın bir parça idi. Medrea anatomiye önem verdiği kadar, estetiğe değer veren bir sanatçı olarak sivriliyordu.

Yazılarımızın çokluğu dolayısıyla Harmandalıoğlunun Doğu Notları ile Yahya Kanbolat, Suat Aksoy, Mehmet Seyda, Ş. Alp ve Şevki Vanlı'nın incelemelerini, okuyucularımıza gelecek sayımızda sunulacaktır.

Forum Yayınları Seri No : 2

İngiliz Demokrasisine Bakışlar

Münci KAPANI

Fiyatı : 250 Kuruş

Kitapçılarda arayınız
Posta pulu mukabili Dergimizden gönderilir.

Kitapçılara, % 20 iskontolu

Forum 168. Sayıda
8. Yaşına Değişikliklerle Giriyor
Abone Olunuz

Kitap Belleten

Aynı kitapları, Aynı makaleleri Kitap Belleten'de tanıtıyor. Bibliyografya, biyografya, kültür tarihi dergisi.

Üçüncü Sayısı çıktı

Abone Olunuz

İsteme Adresi : P.K. 23
Beyazıt — İstanbul

Büyük Romanlar

(En ünlü 75 Romanın)

Özetleri

5 Lira

Varlık Yayınları

Faydalı Kitaplar : 11

★

Yoksul İnsanlar

William SAROYAN

Çeviren : Memet FUAT

2 Lira

Varlık Yayınları

Büyük Cep Kitapları : 182

ÖNCÜ

★ EN DOĞRU İSTİHBARAT
★ EN KUVVETLİ YAZILAR İLE
★ EN İYİ SPOR SAYFASI
GAZETENİZDİR

**MOTÖR
ENDİŞELERİNİ
KAFANIZDAN
SİLECEK
TEK
YAĞ**

**4 MEVSİMDE Bütün
Benzinli ve Mazotlu Makinelerde**